

**CARTEA ROMÂNEASCĂ TIPĂRITĂ ÎN BUCUREȘTI ÎN
FONDURI ȘI COLECȚII DIN CHIȘINĂU
(ULTIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XVII-LEA -
ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA)**

Igor CERETEU

Basarabia a fost destul de receptivă la produsele tipografice ieșite de sub teascurile bucureștene.

Întâlnite destul de frecvent în colecții particulare¹, în bibliotecile bisericilor și ale mănăstirilor, în colecțiile instituțiilor muzeale sau în ale altor instituții de profil, cărțile tipărite în București ne-au atras atenția în mod deosebit. Pe lângă faptul că sunt destul de numeroase, ele prezintă însemnări marginale, extrem de interesante, care ne oferă informații cu caracter variat.

Nicolae Iorga vedea în aceste însemnări „istoria, care nu e compusă, ci numai înșăilată, notată incidental și sporadic, de cei modești și puțin cărturari uneori, care nu se gândesc nici la un patron, nici la un public ci pun pe hârtie ce știu, din simplul impuls instinctiv de a nu lăsa ca faptele să se piardă ori din nevoie de a face și pe alții, necunoscuți, martori ai suferințelor, isprăvilor și întâmplătoarelor bucurii ale lor”².

¹ Este bine cunoscut faptul că numeroase manuscrise și tipărituri se mai păstrează, și în prezent, în bibliotecile personale. Recent dl. dr. Teodor Candu, originar din satul Văsieni (Ialoveni) mi-a oferit o carte din biblioteca personală pentru identificare și datare. Cartea conține 211 file nenumerate. Copertile cărții sunt din lemn, îmbrăcat în piele de culoare neagră. Pielea de pe coperte este deteriorată, fragmentată. Cotorul este din piele, găurit. Pe centrul primei coperte este situat un medalion în formă de romb pe axa longitudinal, cu imagine ștearsă. Foile sunt rupte la colțuri și desprinse unele de altele. Copertile sunt desprinse de corpul cărții. Are urme de cheutori din piele. Lipsesc foaia de titlu și sfârșitul cărții. Cartea a fost tipărită în anul 1748 în tipografia Mitropoliei din București. Nu are însemnări care să ofere date despre circulația cărții. Are însă câteva însemnări: pe f. 26v-27v: «Aceasta Psaltiri este a lu(i) popa Ion. Amen»; f. 38: «Să să știe di cându învață carte i(m)bla veletul (însemnarea neterminată)». Are 17 rânduri pe pagină. Oglinda paginii: 10,5 x 7,5 cm. Dimensiunea cărții: 17 x 10,5 x 4,5 cm.

² N. Iorga, *Istoria țării prin cei mici*, în *Revista istorică*, VII, 1921, 1-3, p. 26.

Însemnările erau scrise îndeosebi de slujitorii bisericii care, de cele mai multe ori, procurau sau difuzau cărțile religioase. Frecvent aceștia notau, pe spațiile libere ale foilor, informații care confirmau apartenența cărții posesorului respectiv. Această categorie de însemnări ne oferă informații despre titlul cărții, prețul, posesorii, blestemele pentru aceia care îndrăzneau să o înstrăineze și, nu în ultimul rând, biserica sau localitatea în care se afla cartea³. De cele mai multe ori, cărțile erau cumpărate, însă există numeroase cazuri când acestea erau dăruite bisericilor de unele persoane sau comunități⁴.

După instaurarea regimului sovietic în Basarabia, cu precădere începând cu anul 1950, s-a pus problema revizuirii bibliotecilor bisericilor și evident confiscarea literaturii românești editată până la 1917. Acest fenomen avea drept scop lichidarea oricăror influențe românești în societatea din Basarabia⁵.

Până în momentul de față, am reușit să cercetăm mai multe colecții din Chișinău⁶ care păstrează diverse tipărituri salvate în timpul închiderii lăcașelor de cult de către sovietici.

Procesul curățirii bibliotecilor bisericilor de valorile spirituale, în special, literatura de cult, urma să fie finalizat până la 1 ianuarie 1951⁷. Multe dintre cărțile de cult s-au pierdut și doar unele dintre ele au fost depozitate în biblioteci sau muzee, unde sunt păstrate, cu pietate, până în prezent.

Includerea acestora în circuitul științific va oferi posibilitatea de a valorifica la general multitudinea și diversitatea de aspecte pe care le-am

³ I. Cereteu, *Valoarea documentară și semnificația istorică a notelor posesorale*, în *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 4, 2004, p. 81.

⁴ Idem, *Consemnări marginale de pe cărți vechi bisericești (din colecția MNIM)*, în *Tiragetia*, XIII, 2004, p. 186 (în continuare 2004a).

⁵ B. Пассар, *Суровая правда истории*, Chișinău, 1998, p. 315-320.

⁶ Dintre aceste instituții menționăm următoarele: Biblioteca Națională a Republicii Moldova - Secția Carte rară și veche, Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, Arhiva Națională a Republicii Moldova. Fondul Mănăstirii Noul Neamț (fond 2119, inventar 6), Biblioteca Universității de Stat din Moldova. Colecții speciale, Muzeul Național de Artă al Moldovei, Muzeul Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu”, Muzeul de Etnografie și Istorie Naturală a Republicii Moldova, Muzeul Pedagogic Republican și parțial Biblioteca Academiei de Științe a Republicii Moldova - Secția Carte veche.

⁷ Ludmila Tihonov, *Politica statului sovietic față de cultele din R. S. .S. Moldovenească (1944-1965)*, Chișinău, 2005, p. 44.

sesizat, și în particular, reconstituirea filierelor prin care aceste valori din patrimoniul neamului românesc au ajuns la est de Prut⁸.

Tipăriturile românești au circulat cu aceeași intensitate și în afara hotarelor istorice românești, mai ales acolo, unde existau biserici ortodoxe cu oficierea serviciului divin în limba română⁹.

Prin materialul de față ne-am propus să introducem în circuitul științific cărțile tipărite în București din colecțiile din Chișinău și, de asemenea, să urmărim filierele prin care au pătruns aceste valori bibliofile la est de Prut și să evidențiem segmentele geografice în care au circulat pe teritoriul Basarabiei. Informațiile respective pot fi desprinse cu ușurință din însemnările posesorilor de carte care le făceau pentru „ținere de minte” sau „ca să știe”, iar altele pentru că „am scris pentru că mâna putrezește, iară slova în veci trăiește”¹⁰. Un posesor de carte, Georgiu Dincha, nota la sfârșitul unei însemnări pe un *Apostol* tipărit la București în anul 1743 că „amu scrisu pentru aducere aminte”¹¹. Ieromonahul Domintian scria, pe o *Liturghie* tipărită la Chișinău în anul 1815, „că omul să trece și mâna putrezește, iară screscarea în veci trăiește”¹².

Cărțile ajungeau la destinație prin diferite căi. Una dintre ele era achiziționarea acestora de la negustori, care aveau un oarecare profit din astfel de activități. Un exemplu concludent în această privință este oferit de însemnarea de pe un *Octoih*, tipărit în anul 1774 la București în Tipografia Mitropoliei¹³ și care se află în fondurile Muzeului de Artă al Moldovei (nr. inv. 4021). Conform acestei informații, cartea a fost procurată de preotul Gheorghe Antiohiviciu Aracsicu în anul 1780 „de noo de la unu neguțătoriu, anumi Lazăr de pi Tazlău, care Lazăr era

⁸ Igor Cereteu, *Cărți vechi și însemnări valoroase (din colecția Muzeului Național de Artă al Moldovei)*, în *Destin românesc. Revistă de istorie și cultură*, S. N., 2006, An I (XII), nr. 2 (46), p. 177.

⁹ Paul Mihailovici, *Manuscrise și cărți românești în Jugoslavia*, în *Arhivele Basarabiei*, 1930, An II, nr. 3, p. 301-304.

¹⁰ Muzeul Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, *Apostol*, București, Tipografia Mitropoliei, 1774, nr. inv. FB-23062-62 (în continuare se va cita: MNAIM)

¹¹ MNAIM, *Apostol*, București, Tipografia Mitropoliei, 1743, nr. inv. FB-23062-87.

¹² Biblioteca Universității de Stat din Moldova, Colecții speciale, *Liturghie*, Chișinău, Tipografia Exarhicească, 1815, nr. inv. 1689107 (în continuare se va cita: BUSM CS).

¹³ Muzeul Național de Artă al Moldovei, *Octoih*, București, Tipografia Mitropoliei, 1774, nr. inv. 4021 (în continuare se va cita: MNAM).

neguțător de cărți, de li aducea din Țara Rumânească din București și li neguătorea, adică le vendea mai scumpu aicea în Țara Moldovii”. După moartea preotului cartea urma să fie moștenită de unul dintre feciorii acestuia cu mențiunea că „fetele și ginerii și oricini di partea fetelor treabă cu cartea să nu aibă”. După procurare, cărțile erau legate și copertate. Existau în acest sens meseriași speciali; adeseori aceste operațiuni erau realizate chiar de către preoți.

Prezentăm, în continuare, câteva date privind lucrările identificate în colecțiile din Chișinău:

Apostolul, ediția din 1683¹⁴, în scaunul Mitropoliei, există în trei exemplare¹⁵.

Primul exemplar are consemnări ale posesorilor. Cele mai timpurii însemnări sunt datate 8 decembrie 1727 și atribuie cartea bisericii cu hramul Sfintei Parascheva; localitatea, din cauza rupturilor și a ștersăturilor, nu a putut fi citită. Este precizat, de asemenea, că *Apostolul* „l-au cumpărat Ion Păcurar căpitanul, di la dascălu(l) Ciur în trei lei, și am dat la bisărică ce-i hramul Preapodobna Paraschiva pentru <a fi iertat> păcatul părinților “. Ulterior, în anul 1893 cântărețul S. D. Groppa notează pe fila 1 a cărții că a venit în parohia Voloavele, la biserica cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail la 23 august 1893.

Așadar, această carte a circulat în partea de nord a Basarabiei, începând cu ultimul deceniu al secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea, când a fost confiscată de autoritățile sovietice și depusă la Biblioteca Națională a Republicii Moldova.

Al doilea exemplar nu a putut fi cercetat suficient din cauza că se află în expoziția permanentă a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei, dar se știe că are însemnări posesorale. Se cunoaște doar că a fost achiziționat de la Ion Pârciu din orașelul Cantemir în anul 1988.

Deci, se poate deduce că această carte a circulat în partea de sud a Moldovei de răsărit.

¹⁴ Ioan Bianu, Nerva Hodoș, *Bibliografia Românească Veche. 1508-1830*, tom I, 1508-1716, București, 1903, nr. 76, p. 258-262 (în continuare se va cita: *BRV*).

¹⁵ Primul exemplar, cu însemnări posesorale, a fost depistat în colecția Bibliotecii Naționale a Republicii Moldova cu nr. inv. 77102 (în continuare se va cita: BNRM), al doilea în fondurile MNAIM (nr. inv. FB-23062-92) și al treilea în colecția Bibliotecii Academiei de Științe a Republicii Moldova (în continuare se va cita: BAȘ) cu nr. inv. 321382.

Cele două exemplare sunt complete, se păstrează în stare bună, au scoarțe din lemn, îmbrăcate în piele de culoare cafenie, cu chenare pe margini și medalioane pe centru, executate prin presare.

Cel de-al treilea exemplar a circulat, mai întâi, probabil, în Țara Românească și a aparținut preotului Oprea din satul Înghimpoasa; ulterior, probabil în prima jumătate a secolului al XX-lea, ajunge în Basarabia. Exemplarul este incomplet lipsind sfârșitul cărții¹⁶.

Apostolul tipărit la București în anul 1683 poate fi considerat, fără putință de tăgadă, cea mai veche carte bucureșteană din colecțiile din Chișinău și este a patra carte ieșită de sub teascurile tipografiei din capitala Țării Românești¹⁷. Prin tipărirea acestei lucrări s-a făcut un pas înainte în vederea introducerii limbii române în Biserică¹⁸.

Evanghelie, ediția din 1693¹⁹, în scaunul Mitropoliei, un exemplar²⁰, incomplet. Lipsesc: foaia de titlu, primele 21 pagini, p. 169-372; unele foi sunt scrise de mână.

Din însemnările posesorilor putem reieși că *Evanghelia* a circulat prin părțile Argeșului pe la 1839. A aparținut satului Furduiești iar ulterior a fost închinată bisericii din Rătești de sub Argeș. Momentul trecerii Prutului nu poate fi precizat.

Molitvenic, ediția din 1722²¹, în scaunul Bucureștilor, în 2 exemplare²².

¹⁶ Însemnări de pe exemplarul al treilea: F. 3^V-12: „Să s(ă) știe. Acestu <sfântu> și dumneze(e)scu Apostol este a lui priotului Oprea ot sat Înghimpo(a)sa, cumpărat din puterea lui și cine s-ar ispiti a-l înstreina de la mâna mea să fie procler”.

¹⁷ M. Danilov, A. Grițco, L. Malahov, *Cartea românească în colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Catalog. (1683-1918)*, Chișinău, 2002, p. 16.

¹⁸ Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Chișinău, 1993, p. 216.

¹⁹ *BRV*, tom I, nr. 95, p. 328-335.

²⁰ Exemplarul se află în colecția BAȘ cu nr. inv. 36079. Însemnări: pe o foaie curată de la sfârșitul cărții: „Aceste Evanghelii dintr-ale Sfâ(n)tului Maslu, fiind fost lipsă, ambeli pierdute s-au scris de mine, supt iscălitul, cu mâna mea și părintele duhovnic Trandafir ot Popești mii au spus și s-au iscălit drept știință. 1839, mart 13. Gregore Rătecu sin Ioan Rătecu răp(o)satu. Erei Trandafir duhovnic din sat Popeștii m-am iscălit cu mâna mea”; pe ultima f. curată de la sfârșitul cărții: „Această sfântă Evanghelie, aflându-să din vechime hărăzită de răp(osa)t tata mieu Ioan Rătescu sfintei biserici din Furduiești ... sau pre noi de mine supt iscălit și s-au închinat sfintei biserici ce s-au zidit în satul Răteștii din sub Argeș. Cetitorilor ziceți Dumnezeu să ne fie milostiv și iertător. Let 1839, deche(mvrie) 3”.

Din însemnările posesorilor constatăm că primul a circulat pe la 1770 în nordul Basarabiei, în satul Pociumbeni, raionul Râșcani și a aparținut preotului Afanasi din această localitate; ulterior, la 12 august 1820, exemplarul se afla în biblioteca mănăstirii Dobrușa de prin părțile Sorocii.

Al doilea exemplar a fost cumpărat de ieromonahul Ioanichia, probabil, de la mănăstirea Moldovița, la 4 septembrie 1725; în anii 1921-1922 se afla la biserica cu hramul Sfintei Paraschiva de la închisoarea Tribunalului Penal din Cernăuți, nota fiind semnată de Constantin Goraș, catechet cooperador la această biserică. De aici, probabil, a fost vândută unei parohii din nordul Basarabiei și a ajuns, în cele din urmă, în colecția Muzeului Literaturii Române „Mihail Kogălniceanu” din Chișinău.

Scoarțele ambelor exemplare sunt din lemn, îmbrăcat în piele de culoare neagră, cu urme de încheietori din piele și metal. Pe marginile copertilor au chenare, iar pe centru medalioane executate prin presare, care nu sunt identice.

Exemplarul al doilea este incomplet. Lipsesc: foaia de titlu, 5 foi nenumerotate de la începutul cărții, următoarele 6 pagini numerotate, paginile 496-498 și sfârșitul cărții. Ultimele 8 pagini sunt scrise de mână.

Evangelhie, ediția din 1723²³, în scaunul Domniei, un exemplar²⁴, fără note posesorale, ceea ce ne împiedică să reconstituim calea parcursă

²¹ Ioan Bianu, Dan Simonescu *Bibliografia Românească Veche. 1508-1830, Adăogiri și completări*, tom IV, București, 1944, nr. 57, p. 44-47.

²² Primul exemplar a fost depistat în colecția Arhivei Naționale a Republicii Moldova, fondul Mănăstirii Noul Neamț, f. 2119, inv. 6, dosar 1205 (în continuare se va cita: ANRM), iar al doilea, incomplet, în colecția MLR „Mihail Kogălniceanu”, nr. inv. 8592 FB. Însemnarea de pe exemplarul 2: F. 190-235: “Въ име Отца и С(ы)на и С(вя)таго Духа. Амин. <=>În numele Tatălui și al Fiului, și al Sfântului Duh. Amin>. Acest Trebnic rumânescu l-am cumpărat eu smeritul și greșitul și nedestoinicul ieromonah Ionichia ot Mol..., fiindu uciniia cinstului și preosfințitului și al nostru pări<nte> Kyr Athanasia cu a lui Dumnăzău mil<ă> Episcop Romanului și următor sf(i)nții sal<e>, după orându(a) mil(ă) lui Dumnăzău și milă stăp(âneas)că, am osârdui văzindu că sintem nec<u>prinși de (în)vățătura a ... celi sirbești l-am cumpărat <ca să fie> a multi deschideri de ochi. Și <să fie> spre folosul sufletescu și mie, <și de> sufletul moșilor și a părinților. Și mai pe urmă și pentru al meu necuvios suflet. Și mar(e) blăstăm, să hie asupra celuie ce s-ar ispiti <să-l fure>, să fie blăstămat și legat. Și l-am cumpărat în zilile <lui> Ion Racoviță voievod v leat 7233 <=1725>, mes(ea)ța <=luna> săp(temvrie) 4 dn(i) <=zile>“.

²³ *BRV*, tom II, nr. 182, p. 21-22.

de carte și biserica căreia i-a aparținut. Legat de acest aspect ținem să facem constatarea că *Evangheliile* dispun de cele mai puține însemnări manuscrise.

Exemplarul este incomplet: lipsesc foile 1-11, 13-20.

Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în catifea de culoare cafenie; cotorul din piele artificială de culoare albastră. Pe centrul primei coperti se găsește un medalion metalic cu scena Înălțării lui Iisus Hristos. Pe colțurile copertii a doua se păstrează patru suporturi metalice de formă rotundă.

Antologhion, ediția din 1736²⁵, tipografia Mitropoliei, în 2 exemplare²⁶.

Primul exemplar are însemnări marginale care confirmă că această carte, împreună cu alte 4 cărți, au aparținut ieromonahului Veniamin, probabil, de la mănăstirea Căpriană, datorite ulterior unui oarecare Toma, care la rândul său, le-a împrumutat preotului Teoctist de la mănăstirea Hâncu, din partea centrală a Basarabiei. Este cert că acest exemplar a circulat într-un mediu monastic și confirmă legăturile spirituale dintre aceste două centre monahale.

Al doilea exemplar nu are consemnări posesorale și ne este cu neputință a stabili circulația lui în timp.

Amândouă exemplare sunt incomplete. Primului îi lipsește începutul, iar celui de-al doilea, sfârșitul.

Coperțile și cotorul primului exemplar sunt din carton, îmbrăcat în pânză de culoare albă; cel de-al doilea are scoarțele din lemn îmbrăcat cu două rânduri de piele de culoare cafenie, cu chenar pe margini, iar pe centru cu un medalion, executate prin presare.

²⁴ BNRM, *Evanghelie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1723, nr. inv. 44055.

²⁵ *BRV*, tom II, nr. 212, p. 50.

²⁶ Primul exemplar cu nr. inv. 84768 se află în colecția BNRM, cu însemnări marginale, iar al doilea poate fi consultat în fondurile MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 773 FB. Însemnările de pe primul exemplar: F. 3-19: „<Acest Antologhion> esti a nostru și esti dat mie di părintili meu ieromonah Viniamin și eu l-am dat sfinții sale părintelui Teoctistu di la schitul Hâncul ca să slujască cu dănsul la sfânta biserică la hramul Prepodobna Paraschiva. Însă să slujască până la o vreme, (s)au nu l-am dat di tot, ci până cându <va> ma(i) fi trebuiau fiilor mei. Împreună cu această carte am mai dat, dau iar, și anume, un Molitvenicu di la Nechifor Mitropolit Moldovii în Sfânta Mitropolie în Eșu let 1749 și o Leturghie rumânească, are întră(n)sa scris la margine cu condeiul ofiștanie mică, Acatistul Născătoarii di Dumnezeu, asămine și Paraclisul cu acest(e) trii cărți am împrumutat pi părintile Teoctistu până cându or fi trebuitoare fiilor noștri. Cu aceasta înștiințăm let 1785. Toma ...<iscălitură autografă>”.

Octoih, ediția din 1736²⁷, tipografia Mitropoliei, în 2 exemplare²⁸.

Primul exemplar are o însemnare sumară cu numele unui posesor - Iane Calița Zota -, iar cel de-al doilea nu are note posesorale.

Amândouă exemplarele sunt legate împreună cu *Antologhionul* tipărit la București în Tipografia Mitropoliei în anul 1736, cu aceleași numere de inventar. Prin deducție se poate constata că primul exemplar a avut același itinerar ca și *Antologhionul* cu care este legat.

Primul exemplar este incomplet. Lipsesc: prima filă nenumerotată după foaia de titlu și 3 file nenumerate de la sfârșitul cărții.

Cazanie, ediția de la 1742²⁹, tipografia Mitropoliei, un exemplar³⁰, fără note posesorale care ne-ar oferi informații despre circulația ei. Există doar numele unui preot pe ultima filă curată de la sfârșitul cărții: Ioan Dodița. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Chenar dublu, liniar și floral. Cotorul este din piele cu elemente florale executate prin presare. În partea de jos este imprimat numele legătorului: „IHOKEHTIE IEPOMOHAXЪ”.

Apostol, ediția de la 1743³¹, tipografia Mitropoliei, în 4 exemplare³².

Primul exemplar nu dispune de însemnări care să ne ajute a stabili itinerarul parcurs de carte de-a lungul secolelor. Este cert că a circulat încă din secolul al XVIII-lea în Țara Moldovei, deoarece se amintește de evenimentele legate de războiul ruso - austro - turc din 1787-1792³³,

²⁷ *BRV*, tom II, nr. 213, p. 51.

²⁸ Primul exemplar se află în colecția BNRM, nr. inv. 84768, iar al doilea în fondurile MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 773 FB. Numerotarea exemplarelor din text corespunde cu consecutivitatea numerelor de inventar de la note.

²⁹ *BRV*, tom II, nr. 223, p. 57-60.

³⁰ BNRM, *Cazanie*, București, Tipografia Mitropoliei, 1742, nr. inv. 74381.

³¹ *BRV*, tom II, nr. 229, p. 64.

³² Primul exemplar se află în colecția MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 9192 FB, al doilea în colecția BNRM cu nr. inv. 37017 și alte 2 exemplare în colecția MNAIM cu nr. FB-23062-87 și respectiv FB-23062-2. Însemnările de pe exemplarul 1: F. 178: „Să se știe de cându au perit soarile în luna lu(i) mai, în 24 zi(le). Și atunce au mersu nemții la Eș(i) și au pri(n)s și pi mărie sa vod(ă) Alixandru Epsila(n)t. Și l-au trimes la V(i)ena. Și era mari frică di pă<gâni>. Și umbla velet 1788”.

³³ Vezi însemnările vornicului de poartă Dumitrache Meleghe, referitoare la aceste evenimente, pe un *Triodion* tipărit la Râmnic în Tipografia Episcopiei, 1782 din colecția BNRM cu nr. inv. 10401 și comentariile pe marginea acestor consemnări în: Igor Cereteu, *Însemnări pe un Triodion al familiei lui Dumitrache Meleghe* în *Studia in*

alături de un fenomen natural – o eclipsă de soare care s-a produs la 24 mai 1788. Cartea este fără coperti și se păstrează într-o mapă de carton.

Exemplarul al doilea are o istorie mai interesantă. Cartea a fost cumpărată de Toader și Danul la 7 decembrie 1744, pentru biserica din Răspîn³⁴ cu hramul Sfântului Nicolai, adică imediat după ieșirea acesteia de sub teascurile tiparniței din București. A fost furat și vândut peste Nistru la Dubăsari de unde a fost răscumpărat și adus în Moldova din dreapta Nistrului³⁵. Acest exemplar este incomplet, lipsindu-i foaia de titlu. Copertile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe ambele coperte sunt realizate chenare cu decor liniar și floral executate prin presare; pe centru trei cercuri imprimate unite pe verticală. Cotorul este din piele, deteriorat.

Al treilea exemplar a fost cumpărat la 21 ianuarie 1788 de preotul Ananie și preoteasa Onișă Anuță pentru biserica greco-unită din Slatina. S-a păstrat în această biserică până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ulterior ajunge la est de Prut³⁶. Scoarțele sunt din lemn

honorem Gheorghe Postică. Studii de istorie veche și medievală. Omagiu Profesorului Gheorghe Postică, Chișinău, 2004, p. 262-269.

³⁴ Răspîn ar fi satul Răspopeni din părțile Șoldăneștilor.

³⁵ Însemnările de pe exemplarul 2: F. 1 nenum. - 15: „Acestu sfintu Apostul îi cunpărat de To(a)der și Danul și îi dat la bisăric(ă) la Răspîn ca esti hramul Sfân(tului) Culai, cari am făcutu eu pi moșia me la vilet 7252 <1744> dechem(vrie) 7. Și cin(e) ar furau a să hie sup blăstăm”. F. 16-27: „Tâmplându-s(ă) di l-au furat un preut l-au vândut piste Nistru la Dubăsari și din scrisoare(a) dum(isali) cumnatului, ce are la ce arat(ă) la foi am dosloșit că iaste a dum(isali) și mijlocit cu sultanul și l-am scos și spuind cumnatulu, făcând eu biserica aci cu hramul Nașteri(i) Maicii Precistii Mavromolul l-au dat să fii tot suptu blăstăm(ul) ce scrii napoi și i scris”.

³⁶ Însemnările de pe exemplarul al treilea: F. II curată de la începutul cărții: „Aceasta sinta carte, anume Apostolu, se ține de sinta biserica greco-unita din Slatina. Ianuar 3-le 1862. Georgiu Dinca invetiatoriu”. F. 25: „În știință să fie despre această carte, anume Apostol, eu popa Ananie parohușul din Slatină și cu preuteasa de preună, cu Onișă Anuță, cu a mei bani 3 florinți vonași și o am luat-o ca să fie în beserica Slatinii până unde a fi vredănică a să fie spre treaba s(fin)tei beseareci în Slatină. Și cine o va lua de la această beser(i)că să fie blăstămat de toți sfinții părinți. Amin. Și scris-am eu popa Ananie, parohușul din Slatină. Anul D(o)mnului 1788, în luna lui ianuarie 21 de zile”. F. ultima curată de la sfârșitul cărții: „Aceasta sinta carte, anume Epistoliile sintului Pavel Apostol se cine <sic!> de santa beserica greco unite din satu(l) Slatina. Fevr(uarie) 10-le, 1863. Amu scrisu pentru aducere aminte. Georgiu Dinca invetiatoriu”.

îmbrăcat în piele de culoare cafenie, deteriorată. Fragmente de încheietori. Cartea a fost restaurată și este în stare bună de conservare.

Ultimul exemplar este incomplet (lipsește ultima foaie), fără note posesorale și astfel nu putem urmări calea parcursă până în prezent. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie cu imprimări șterse pe margini și pe centru.

Penticostarion, ediția din 1743³⁷, tipografia Mitropoliei, în 4 exemplare³⁸.

Primul exemplar a fost cumpărat de „Vasili Razul hat(man) și l-am datu la sfânta besărică la Rădul Aldii sub Iași”. La 6 aprilie 1874 cartea se afla în biserica cu hramul Sfântului Arhanghel Mihai din satul Șișcani din actualul raion Nisporeni. Exemplarul este complet. Coperțile sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Chenare liniare și florale pe marginile coperților, executate prin presare. Pe centrul primei coperti un medalion cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos. Urme de încheietori.

Al doilea exemplar, din aceeași colecție, a circulat în partea centrală a Basarabiei. La 15 august 1794 cartea este atestată în satul Bujor din raionul Hâncești, dar sunt amintite și două localități din raionul Nisporeni – Ciutești și Zberoaia. Coperțile sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile primei coperti, chenar geometric executat prin presare; pe centru un medalion pe care este reprezentat Duhul Sfânt.

Exemplarul al treilea este incomplet: lipsesc ultimele 8 foi. Din însemnările marginale putem constata că acest *Penticostarion* a aparținut bisericii din satul Lalova pe Ciumecești din actualul raion Rezina³⁹. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie, cu

³⁷BRV, tom II, nr. 232, p. 70-72.

³⁸ Primele două exemplare se află în colecția BNRM, cu nr. inv. 55984 și respectiv nr. inv. 56858. Alte două exemplare sunt în colecția MNAM cu nr. inv. 4039 și respectiv nr. inv. 4037.

³⁹ Însemnările de pe exemplarul al treilea: Pe o foaie curată de la sfârșitul cărții: „Adecă eu Meron Bordeian i Dumetri Bordeian, iu Vasile Paeirăi, dat-am adevărat și preîncredințat zapis nostru la mâna giupân(u)lui To(a)der Cărăiman din sat Lalova pe Ciumeceștii, că am cumpărat 2 boi în optzece și șesi lei și un ort. Și banii dăm cu vade într-o lună de zile cu munțam, iară dentracei peste vade ci avem a da no(uă)zece lei. Iară de va fi vre-o chiltuială sau înleneală de noi ... si fii. Eu Niță Vidrașcu chizăș platnecu, eu Ion Laur chizăș platnecu. Și pentru credință am și iscălit și ne-am pus și degetele <a. d.>”.

imprimări șterse pe margini și pe centru. Pielea este murdară de vopsea albă. Cotorul este din pergament. Urme de încheietori.

Ultimul exemplar a călătorit din București prin Moldova din dreapta Prutului și ulterior, la 3 aprilie 1840, este atestat în una din bisericile din ținutul Iași, ocolul Ciuhurului de Sus⁴⁰, adică în Basarabia. Exemplarul este complet, cu scoarțe din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră, cu imprimări geometrice și vegetale. Fragmente de încheietori din piele și metal.

Evanghelie, ediția din 1750⁴¹, tipografia Mitropoliei, un exemplar⁴², fără note posesorale. Datorită absenței acestora nu se poate stabili itinerarul parcurs de carte pe parcursul secolelor.

Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare maro. Cotorul este din piele, parțial deteriorat, desprins de coperti și de carte. Pe marginile primei coperti chenar floral; pe centru chipul Maicii Domnului, iar pe colțuri – chipurile celor patru evangheliști, executate prin presare, încadrați într-un chenar geometric. Coperta 2 este ruptă pe axa longitudinală, și este identică cu prima, doar că pe centru este reprezentat chipul lui Iisus Hristos. S-au păstrat 2 încheietori din piele.

Evanghelie, ediția din 1760⁴³, tipografia Mitropoliei, în 3 exemplare⁴⁴.

Primul exemplar a circulat în nordul Basarabiei, în satul Grinăuți-Moldova, în anii '80 ai secolului al XX-lea. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în catifea de culoare verde. Pe centrul primei coperti: un medalion metalic cu scena Înălțării lui Iisus Hristos. Cotorul este din carton și catifea. Urme de încheietori. Pe colțurile celei de-a doua coperti: patru suporturi metalice de formă rotundă. Pe margini: un chenar metalic

⁴⁰ Însemnările de pe exemplarul patru: F. 1-22: „Această sfântă și luminată <carte, anume Penticostar> s-au cumpărat <pe banii> bisăricii satului ...zăhăști, ținutul Iașului, ocolu(l) Ciuhurului de Sus și cini s-ar ispiti să o ei sau să o furi să fie afurisit de maica focului și deci într-u(n) loc cu Euda. 1840, april 3. Și esti cumpărat de la preutu, partii lui 22 lei. Am fost fade eu vornicu Neculai H..., eu Gheorghe Ciomârtan, eu Dumitru Pătec și noi tot satu(l)”.
⁴¹ *BRV*, tom II, nr. 275, p. 113.

⁴² Exemplarul se află în colecția MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 776 FB.

⁴³ *BRV*, tom II, nr. 319, p. 149.

⁴⁴ Primul exemplar se află în colecția BNR cu nr. inv. 82666, al doilea în fondurile Muzeului Pedagogic Republican cu nr. inv. 2433 și al treilea în colecția MNAM cu nr. inv. 3968.

cu lățimea de 4 cm; pe centru: un medalion metalic cu chipul lui Iisus Hristos. Coperțile, cotorul, foaia de titlu și ultimele cinci foi sunt desprinse de carte.

Al doilea exemplar are însemnări sumare, șterse, care nu au putut fi citite integral. A fost cumpărată în anul 1763 de un oarecare Măhai cu prețul de 12 lei. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră. Pe marginile ambelor coperți: chenar dublu liniar, iar pe centrul primei coperți un medalion metalic cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos, executate prin presare. Cotorul este din piele. Cartea este desprinsă de coperți și cotor. Ultimele trei foi sunt fragmentate și desprinse de carte.

Exemplarul al treilea a circulat în nordul Basarabiei. Din însemnări putem constata că *Evangelhia* a aparținut bibliotecii bisericii cu hramul Sfântului Ierarh Nicolae din satul Brânzeni și a fost cumpărată la 18 iunie 1765 de Gheorghe și Iftenie⁴⁵. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în catifea de culoare violetă. Pe colțurile primei coperți: plăci metalice cu chipurile celor patru evangheliști; pe centru un medalion metalic în formă de stea cu scena Învierii lui Iisus Hristos. Pe colțurile coperții a doua plăci metalice cu ornamente vegetale; pe centru un medalion metalic în formă de stea având reprezentat semnul crucii. S-a păstrat o încheietoare din catifea și metal. Cotorul este deteriorat.

Lafsaikon, ediția din 1760⁴⁶, tipografia Mitropoliei, un exemplar. A fost identificat în biblioteca Mănăstirii Noul Neamț din Chițcani⁴⁷, actualul raion Căușeni. Are o însemnare sumară a proprietarului ei pe foaia de titlu: „Din cărțile meale. Andronic d(u)h(o)v(ni)c”. Coperta este din carton acoperit cu pânză de culoare vișinie. Pe ambele coperte: chenare liniare, pe colțuri: medalioane florale executate prin presare.

Voroavă de întrebări și răspunsuri întru Hristos, de Simion Arhiepiscopul Thesalonicului, ediția din 1765⁴⁸, tipografia Mitropoliei, în 2 exemplare⁴⁹.

⁴⁵ Însemnările de pe exemplarul al treilea: F. 1-30: „Această sfântă Ivangelii s-au cumpărat de Ghiorghe, Iftenie și au dat-o bis(ă)ricii la Brânzeni, unde să prăznuiești și să cinstești hramul Sfântului Ierarh Necolai, și au dat-o poman(ă) pentru sufletul lor și pentru soții lor, fiind pomeniți Vasile, soțul Iftenie. Și s-au dat să ste(a) nemișcat și nestremutat în veci. Și s-au întregit de mini smeritul și mult păcătosul ieromonah ... Și s-au co(m)p(ă)rat în 10 lei, let 1765, iunii 18”.

⁴⁶ *BRV*, tom II, nr. 320, p. 150-152.

⁴⁷ Biblioteca Mănăstirii Noul Neamț a fost depozitată în Arhiva Națională a Republicii Moldova, fond 2119, inventar 6. Acest exemplar are numărul dosarului 799.

⁴⁸ *BRV*, tom II, nr. 344, p. 166-170.

Primul exemplar, cu note posesorale, a fost procurat înainte de 25 martie 1844 de satul Arionești, din nordul Basarabiei, pentru biserica cu hramul Sfântului Nicolai. În anul 1857, la 17 iunie, cartea este citită de pălămarul catedralei din Bălți Diomid Ivanov. La 29 iunie 1859 cartea aparține „ierodiaconului Iliodor di la duhovniceasca tipografie a Besarabiei, cari să află în orașul Chișinău”, iar în 1865 se afla în biblioteca Mănăstirii Noul Neamț⁵⁰.

Al doilea exemplar, incomplet (lipsește foaia de titlu) are o însemnare sumară pe f. 2 nn. cu numele unui posesor: „Această sfântă carti esti a me dreaptă di la socru meu protoiereul Ghiorghi Ilcu”. Are scoarțe din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile primei coperti: chenar liniar imprimat. Prima coperta este ruptă pe verticală. Cotorul din piele, rupt și desprins de carte. Pe marginile

⁴⁹Primul exemplar se află în colecția Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Republicii Moldova (în continuare se va cita: MNEIN) cu nr. inv. 25246 și al doilea în colecția MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 6833 FB.

⁵⁰ Însemnările de pe primul exemplar: P. 1-27: „Pre această sfântă carte o au cumpărat preacuvioșia sa părintele nostru igumenul Theofan pentru folosul obștejitei preafericitului părintelui nostru starețului Paisie. Și cine o va înstreina ori în ce chip dintru această sfântă Nooă Monastire Niamțul acela să rămâie în veaci supt neiertat canon și neblagoslovenia Maicii Domnului și a părintelui nostru. 1865”. P. 1-227: „Această sfântă carti ce să numești Theasalonic esti a lui a dascalului Simeon Ivanov Colac, care au slujit la biserica cu hramul Sfântului Ierarh Neculai din satul Arioneștii. Și cine să va ispiți ca să o furi să nu i-ajute Dumnezău. Ori de o va și fura proclețit și afurisit să fii de Dumnezău și de Maica Precista, și de Sfântul Ioan Botezătorul, și de Sfinții Apostoli. Blăstămat să fii și de Sfântul Neculai, la care lăcaș am slujit, și de toți mucenicii, și de toți cuvioșii, și de toți arhieriei, și de toți sfinții. Blăstămat să fie și de mine păcătosul. Și să miargă în focul nestins și în tartarul cel mai de desupt, și să lăcuiască în burdeul dracului și să (fie) blăstemat și afurisit de toți sfinții patriarși, și de mai marii oștilor Sfinții îngiri Gavriil și Mihail. Și să fii blăstămat tot niamul lui. Și acum și pururea și în vecii vecilor. Amin”. P. 125: „Сію святеішую книгу удостоился я рабъ Божий прочитатъ. Бельцкой Соборной церкви пономарь Діомідъ Ивановъ. 1857 года, іюня 17 дня” <Această sfântă carte am citit-o eu robul lui Dumnezeu pălămarul Catedralei din Bălți Diomid Ivanov>. P. 273-344: „Acest Thesalonic este a dascalului Simeoan Ioanov Colac din satul Arioneștii, bisărica cu hramul Sfântului Ierarh Nicolai. Anul 1844, martii 25 zile. Și cini s-ar tâmpla să-l furi să fii blăstămat di sfinții părinți și de mai marii cetelor cerești, și de Simeoan Arhiepiscopul Thesalonicului, și di mini robul lui Dumnezău Ioan. Să fii blăstămat și afurisit, și să miargă la un loc cu tot niamul lui întru veci netrecuți și nesfârșiți”. Pe o foaie curată de la sfârșitul cărții: „Acest Thesalonic esti a ierodiaconului Iliodor di la Duhovniceasca Tipografie a Besarabiei, cari să află în orașul Chișinău. Anul 1859, iunie 29”.

copertii a doua: chenar liniar, iar în interior: linii încrucișate care formează romburi, executate prin presare.

Antologhion, ediția din 1766⁵¹, tipografia Mitropoliei, în 3 exemplare⁵².

Primul exemplar, incomplet, cu scoarțe din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie, cu urme de imprimeu, a fost cumpărat la 4 noiembrie 1881 de Mihail Rocașiu și Maria Moroșanu din Salona „de la curatori din Ciubanca Mare” și dăruit Mănăstirii Rebriscova din apropierea Năsăudului⁵³. Ulterior, calea parcursă de carte până în Basarabia nu este cunoscută din lipsa altor însemnări olografe.

Al doilea exemplar a circulat în nordul Basarabiei și a fost cumpărat de preotul Teodor Ioan cu prețul 255 lei pentru biserica din satul Cepeleuți. Exemplarul este incomplet. Lipsesc: copertile, cotorul, foaia de titlu, 2 file nenumotate de la începutul cărții și filele 538-546.

Exemplarul al treilea a fost cumpărat de către dascălul Miron de la preoteasa Găiunoaia la 15 iunie 1800 cu prețul de 26 lei pentru biserica cu hramul Adormirii Maicii Domnului din satul Climăuți din nordul Basarabiei⁵⁴. Exemplarul este incomplet. Lipsesc: foaia de titlu și ultimele 2 foi numerotate. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră. Pe prima copertă urme de imprimeu; încheietori din piele și metal. Cotorul este fragmentat.

⁵¹ *BRV*, tom II, nr. 345, p. 170.

⁵² Exemplarele se află în colecția MNAM cu nr. inv. 3981, 4075, 3988.

⁵³ Însemnările de pe primul exemplar: F. 465-470: „Acestu sfântu Miniu l-amu cumpăratu eu Michailu Rocașiu din Salona cu muerea me Maria de la curatori din Ciubanca Mare și l-am datu de pomană la mănăstire ce se află la Rebriscova, aproape de Năsăud, ca se fie pentru sufletul meu și a m<uerii> mele, și a răpăosașiloru mei socri Timofei și Marișca și a părințiloru mei Iacobu și Ana”. Pe o foaie curată de la sfârșitul cărții: „Către cititoriu! Prea iubițiloru cetitori, mă rogu să faceți bine se ne pomeniți și pe noi în nogasimile și cano(a)nele dintru acestu Santu Miniu și se nu lăsați necetite pentru nescari întemplări ca se nu vă asemănați slugii cei leneșe, cetițile cu toată anima dzuia și noaptea ca ostenindu-vă și voi cu multili talantulu și se va învredniciți a audzi aceli fericiti glasuri, bunei slugi bune și credincioase peste puteri ați fostu credincioși mai peste multe va ... pune în toată intru bucuria Domnului vostru. Ca și noi împreună cu dumnea voastră se ne învrednicim a sta de-a dreapta cândi va judeca Dumnezeu vii și morții. Datu în Solona, 4 November 1881. Michail Rocașiu și Maria Moroșanu”.

⁵⁴ Însemnările pentru al treilea exemplar: F. 26^V-32: „Această sfântă carti, anumi Miniu esti cumpărată cu doazăci și șesi di lei di pi mâna priutesii Găinoai cu banii satului și dată bisăricii din Clemăuți, hramul Adormir(i) <Maicii Domnului>. Miron dascal am scris, velet 1800, iunii 15”.

Cazanie, ediția din 1768⁵⁵, tipografia Mitropoliei, un exemplar⁵⁶. Cartea a aparținut lui Vasile sin Șchiopu, care la 20 ianuarie 1784 o dăruia unchiului său preotului Miron, fără a fi precizate localitatea sau biserica unde a păstorit. Ulterior, la 10 mai 1821, Timoftei Druță din satul Tătărauca Veche din nordul Basarabiei, cumpără Cazania de la cumnatul său Ili cu prețul 20 de lei, care la 7 martie 1845 o dăruie bisericii cu hramul Sfinților Voievozi din această localitate⁵⁷. Exemplarul are scoarțele din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie, fragmentată. Cotorul este din piele, în partea de jos ruptă. Urme de încheietori.

Penticostarion, ediția 1768⁵⁸, tipografia Mitropoliei, în două exemplare⁵⁹.

Pe pagina de gardă a primului exemplar este aplicată o ștampilă de formă dreptunghiulară cu următorul conținut: „ROMÂNIA. MITROPOLIA MOLDOVEI ȘI SUCEVEI. PROTOPOPIATUL CIRC. II HÂRLĂU. PAROHIA „SF. PULCHERIA” HÂRLĂU. JUD. BOTOȘANI. NR. 68. 1941”. Așadar, exemplarul s-a aflat în județul Botoșani, iar ulterior a fost vândut sau dăruit unei biserici din Basarabia. Cartea are scoarțele din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră. Chenar floral pe margini, iar pe centru un medalion cu chipul lui Iisus Hristos, executate prin presare. Colțul de sus al primei coperti este deteriorat. Foaia de titlu este fragmentată. Urme de încheietori. Cotorul din piele, în partea de sus are înscris „ПЕНТИКОСТАР”. Coperta a doua este din piele cu o figură geometrică în formă de romb.

Al doilea exemplar a fost cumpărat cu prețul de 12 lei, probabil de la preotul din Cătilești⁶⁰ în anul 1777, de către preotul Chirică Timuș și

⁵⁵ *BRV*, tom II, nr. 356, p. 177-179.

⁵⁶ Exemplarul poate fi consultat la BNRM, nr. inv. 69038.

⁵⁷ Însemnări: F. 1-8: „Această săfântă carte au fost a me, a lui Vasili sin Alixandru sin Șich(i)opu, cumpărat 12 lei și viindu moșul meu preutul Miron, i-am dat-o pomană pentru sufletul meu și a părinților miei. 1784, ghen(arie) 20”. F. 9-13: „Această Cazanii am cumpăratu eu Timoftei Druț(ă) di la cumnatol meu Ili drept 20 de lei. 1821, mai 10”. Pe o foaie curată la sfârșitul cărții: „Această Cazanie este a mei, Timoftei Druță din satul Tătărauca Vechi și au dăruit-o sfintei bisăricii cu hramul Sfinților Voievozi din satul Tătărauca Vechi. Anul 1845, martie în 7 zile”.

⁵⁸ *BRV*, tom II, nr. 359, p. 183-184.

⁵⁹ Exemplarele se află în colecția MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 1148 FS și respectiv 4213 FB.

⁶⁰ Este vorba, probabil, de satul Ciutulești din actualul raion Florești.

dascălul Neculai sin Vasile Doagă din Coropcenii⁶¹. Așadar, exemplarul a circulat în partea de nord a Basarabiei din 1777 până la confiscarea lui de către reprezentanții regimului sovietic pe la mijlocul secolului al XX-lea. Autorii însemnărilor precizează unele evenimente de caracter local. Se menționează că *Penticostarul* a fost cumpărat „când s-au făcut biserica și iazul în zilele preluminatului Mitropolit Gavriel și a mării sali lui vod(ă) Grigorie Alexandru Ghica voievod în anii de la Adam 7285 <=1777>”. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile copertilor un chenar floral, pe centru un medalion cu chipul lui Iisus Hristos, iar în interiorul chenarului de pe coperta a doua sunt realizate linii paralele pe verticală, executate prin presare. Cotorul este din piele, deteriorat.

Triodion, ediția 1769⁶², tipografia Mitropoliei, în 9 exemplare⁶³.

Din consemnările posesorale de pe primul exemplar aflăm ca acesta a circulat în nordul Basarabiei în satele Hincăuți și Mereșeuca. De precizat că notele posesorale nu sunt de clare dar credem ca *Triodionul* a aparținut mai întâi satului Hincăuți, iar ulterior a fost vândut sau dăruit satului Mereșeuca⁶⁴. Cartea este fără coperti. Primele foi sunt desprinse de carte. Foile 9-16 sunt rupte pe margini și în partea de jos.

⁶¹ Însemnări de pe exemplarul al doilea: F. 2-12: „Această sfântă carte Penticostari am luat-o de la ... ot Citilești cu preutu Chirică și Neculai dascal sin Vasile Doagă. Am slujit un sărândari în satul Coropcenii la anii di la zidirea lumii umbra veletul velet 7285 <=1777>, april în 5 zile”. F. 40^V-42: „Această sfântă carte este a me a preutului Chirică din Coropcenii, că am slujit un sărândar pe dânsa. Velet 7285 <=1777> și cine ar furau sau ar luau să cie afurisit di Domnul nostru I(isu)s Hristos”. F. 75: „Acist Pi(n)ticostar esti a lui preutului Chirică ot Coropcenii. Și am sc(ris)”. F. 97-98: „Si se știe di când au cu(m)părat aci(a)stă carte Pinticostar preutu Chirică Timuș drept 12 lei în zilele preluminatului domnului nostru Ioan Grigori Alixandru Ghica voievod la anii di la zidirea lumii, let 7285, di la H(risto)s 1777”. F. 119-126: „Această sfântă carte este a me a preutului Chirică din Coropcenii, că am slujit un s(ă)rendar pentru dânsa, când s-au făcut biserica și iazul în zilele preluminatului Mitropolit Gavriel și a mării sali lui vod(ă) Grigorie Alexandru Ghica voievod în anii de la Adam 7285 <=1777>. Și este a me a preutului Chirică”.

⁶² *BRV*, tom II, nr. 367, p. 192.

⁶³ Primele 6 exemplare pot fi consultate în fondurile BNRM cu nr. inv. IV-37018, 57800, IV-37184, 56017, 44054, 77106. Exemplarul șapte se află în colecția MNAIM cu nr. inv. FB-23062-20, exemplarul opt – în colecția MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 6918 FB și exemplarul nouă în fondurile MNAM cu nr. inv. 3990.

⁶⁴ Însemnări de pe primul exemplar: F. 252: I. „Această sfântă carte, anume Octoih l-amu cumpărat noi satul Mereșeuca și am dat 23 <lei>: L-am dat la sfânta

Al doilea exemplar a călătorit în partea centrală a Basarabiei, în satul Bălănești din actualul raion Nisporeni, având pe f. 1-2 mențiunea „Bălănești, ținut(ul) Iași. Eremie prot(o)pop ot ținut(ul) Iași”. Exemplarul are scoarțele din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră. Cotorul este din pânză vopsită în negru, restaurat. Urme de încheietori. La restaurare i s-a pus o încheietoare din piele cu bumb de metal.

Din însemnările posesorilor constatăm că exemplarul al treilea, s-a aflat la 12. 08. 97 în satul Gașpar din raionul Edineț, adică în partea de nord a Basarabiei. *Triodionul* este fără coperti, lipsesc începutul și sfârșitul cărții.

Exemplarul patru nu are însemnări marginale, care ne-ar oferi posibilitatea de a urmări itinerarul parcurs în timp. Se cunoaște, potrivit unui fragment de însemnare, că a circulat pe teritoriul Țării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie de nuanță închisă. Pe marginile primei coperte: chenare liniare și geometrice executate prin presare. Cotorul este din pânză albastră.

Al cincilea exemplar este fără însemnări posesorale. Copertile sunt din carton îmbrăcat în pânză de culoare albă. Pe centrul primei coperti și pe cotor este imprimat semnul crucii în negru. Lipsește foaia de titlu.

Următorul exemplar, al șaselea, conține doar o constatare despre o eclipsă de soare, care s-a produs „la let 1793 avgust 26 zile, gioi la amiiazăzi”. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră, ruptă pe margini. Cotorul este din același material. Foile sunt murdare de ceară și undelemn. Urme de încheietori.

Exemplarul șapte nu dispune de însemnări marginale motiv pentru care nu s-a putut urmări segmentul geografic pe care a călătorit. Din alte informații constatăm că *Triodionul* a fost achiziționat în anul

bis(e)rică pentru sa s(î) slujacsă sfintei biserici să s(ă) avem pomană și nouă și părinților și tuturor”. II. „Adică eu Vasili Cârstinou și eu pan Pavel și eu Andrunachi și noi satul tot. Am iscălit pomana sa eu dascalul Ioniți sin Chiril ot Ghincăuți”. F. 272^V-280: „Această sfântă carte, anume Triod, l-am cumpărat noi satul Mereșuca și am dat 12 lei pentru ca s(ă) fii pomană părinților și nouă și celora ce or sluji pentru că multe ... și pe la sfintele biserici de le fac și cine l-a fura să fie afurisitu. Lemnile să putrezascu, pietrele să mucizască și cerul să ruginească, iar trupul acelue să nu putrizască. Și cum nu să ascunde toaca și clopotul așe să poată tăinui această sfântă carte, anume Tăriodu. Adică eu sîn Chiril ot Gincăuți. Și pentru credință m-am și iscălit eu Vasile vornicul Cârstinou ot satu Mereșica și eu Pavel Marchitanul ot tam”.

1979 din satul Cremenciug, raionul Soroca. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Cartea a fost restaurată. Stare bună de conservare.

Exemplarul opt nu are însemnări marginale și ne este cu neputință de a urmări calea parcursă de la apariție și până în prezent. Scoarțele sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Colțul de jos al primei coperti este deteriorat, pielea ruptă. Prima copertă și foaia de titlu sunt desprinse de carte. Pete de ceară, undelemn. Pe ambele coperti: chenar imprimat, șters. Cotorul este din piele, rupt în partea de sus.

Exemplarul nouă a fost cumpărat de enoriașii satului Ciornoleuca, actualul raion Dondușeni, pentru biserica satului, informație desprinsă dintr-o însemnare sumară de pe f. 250: „Satul Ciurnuleuca, cari esti la apa Ciuho(ru)lui, ținutul Sorocăi”. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră. Pielea de pe coperti este deteriorată. Fragmente de încheietori. Foile sunt desprinse de cotor și unele de altele, cu găuri de cari de lemn.

Apostol, ediția din 1774⁶⁵, tipografia Mitropoliei, în 10 exemplare⁶⁶.

Primul exemplar a fost cumpărat în anul 1776 de preotul Toader Vrâncean pentru biserica satului Dărcăuți din nordul Basarabiei. În anul 1806, potrivit altei însemnări a fostului învățător Toader Apostolul, aparținea bibliotecii bisericii acestui sat⁶⁷. Credem că *Apostolul* a fost confiscat de autoritățile sovietice din localitatea Dărcăuții, actualul raion Soroca. Copertile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe ambele coperte: chenare cu decor liniar și floral, executate prin presare.

Exemplarul al doilea nu are note posesorale și nu putem constata apartenența sau calea parcursă în timp. Copertile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe ambele coperti: chenare cu decor liniar și

⁶⁵ *BRV*, tom II, nr. 384, p. 204-205.

⁶⁶ Primele 6 exemplare se află în colecția BNRM cu nr. inv. 77104, IV-37015, 84232, 69040, 51474, 56016; următoarele două în fondurile MNAIM – nr. inv. FB- 23062-19, FB-23062-62 și exemplarul nouă în colecția MNEIN – nr. inv. 25425.

⁶⁷ Însemnări de pe primul exemplar: F. 1-6: „Acest Apostol esti a satului Dărcăuți, dat pomană la beserică. Iar de s-ar întâmpla ca să-l fure cineva și cine l-ar găsi tăgăduit să fie supt blăstăm sfinții biserici Dărcăuții. Și l-am cumpărat eu preut Toader Vrâncean, let 7284 <1776>”. F. 178: „Eu Toma fostul învățător la satul Dărcăuții, la anul 1806”.

floral executate prin presare. Lipsesc cotorul, foaia de titlu, prima foaie nenumărată și foaia 174.

Al treilea exemplar, nu are, de asemenea note marginale. Soarele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră. Cotorul este din pânză. Prima copertă și cotorul sunt desprinse de carte. Urme de încheietori.

Exemplarul patru are pe f. 1-8 o mică însemnare⁶⁸, care, la o examinare mai atentă, poate oferi unele detalii referitoare la apartenența cărții. Potrivit acestei notițe *Apostolul* a fost cumpărat de la părintele Melente de Timofte Druță cu 40 de lei la 12 septembrie 1821. Același Timofte Druță la 10 mai 1821 cumpără o *Cazanie* (București, 1768) pentru biserica din satul Tătărăuca Veche (actualul raion Dondușeni) din nordul Basarabiei.

Așadar, se poate afirma, cu unele rezerve, că această carte a aparținut bibliotecii bisericii cu hramul Sfinților Voievozi din satul Tătărăuca Veche. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Chenar dublu, colțare cu chipurile celor patru evangheliști executate prin presare. Pe centru: un medalion cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos. Cotorul este din piele de culoare cafenie, uzată. Încheietori din piele și metal. Pe marginile copertii a doua, chenar șters; pe centru o compoziție florală care formează o cruce.

Al cincilea exemplar are pe pagina de gardă o mențiune care poate sugera locul provenienței ei: „Scorțeni”, adică este vorba despre satul Scorțeni, actualul raion Telenești. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră, uzată. Cotorul este din piele. Urme de încheietori.

Exemplarul șase a fost cumpărat, inițial, de către locuitorii satului Cepeleuți, raionul Ocnița din nordul Basarabiei, iar ulterior, perioada cronologică nu se cunoaște, a fost cumpărat de satul Țibirica, raionul Călărași, din partea centrală a acestei provincii. În anul 1943 *Apostolul* aparținea satului Ordășei din actualul raion Telenești⁶⁹. Copertile sunt din

⁶⁸ Însemnarea de pe exemplarul patru: F. 1-8: „Acest sfânt Apostol este cumpărat de la părintele Melente de Timofte Druț(ă) drept patruzeci lei la an 1821 săpt(emvrie) 12”.

⁶⁹ Însemnări de pe exemplarul șase: F. 3^v-14: „Această sfântă carti au cumpărat sătenii ot Cepeleuți și au dat-o să fie pomană drept sufletul viilor și a morților în veci de veci nesfârșiți. Amin. Și cine o va lua sau va fura să fie blăstămat”. F. 178: „Această sfântă carte Apostol este al meu a lui Ștefan sin popa Ghiorghe Alixandru din sat Țibirica”. Forțașul II: „Locțiitor de cântăreț I. Lozan din comuna Ordeșei, jud. Orhei. 1943”.

carton acoperit cu hârtie multicoloră, predomină negru și galben. Marginile copertilor sunt cașerate cu pânză de culoare galbenă lucioasă. Cotorul este din pânză de culoare albastră lucioasă. Coperta a doua este acoperită cu hârtie colorată în alb și albastru.

Exemplarul șapte nu are însemnări marginale dar provine din satul Cremenciug, raionul Soroca. Coperta (străină) este din carton îmbrăcat cu piele de culoare cafenie. Cartea a fost restaurată.

Exemplarul opt a fost cumpărat, în anul apariției, pentru biserica cu hramul Bunei Vestiri din satul Ciornoleuca, raionul Dondușeni, din nordul Basarabiei⁷⁰. Cartea are scoarțele din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie.

Ultimul exemplar a circulat, potrivit însemnărilor, în partea de sud a Basarabiei și s-a aflat în biblioteca bisericii din satul Tomai, raionul Leova începând cu 21 ianuarie 1801, fiind cumpărat de „giupânul Emandi din Tomai”. Se pare că această carte a circulat în perioada interbelică, împreună cu unul dintre proprietarii ei, prin Cahul, Fălciu, Huși⁷¹. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Cotorul este din piele. Pe centrul primei coperte: un medalion în formă de romb cu imaginea ștearsă, încadrat în chenar liniar triplu, executate prin presare. În partea de jos coperta este deteriorată. Pe coperta a doua – linii încrucișate care formează romburi.

Octoih, ediția din 1774⁷², tipografia Mitropoliei, în 8 exemplare⁷³.

Primul exemplar nu are însemnări manuscrise. Starea de conservare a cărții este relativ bună. Copertile sunt din carton acoperit cu

⁷⁰ Însemnarea de pe exemplarul 8: F. 77-107: „Ace(a)stă sf(â)ntă carte pre nume Apostol este cumpărat(ă) de satul Ciornoleuca și au dat-o sfintei besărici ce să prăznuiește hramul Bunii Vestiri. Și este dată pe veci pentru sufletele lor și < cine > or vre să o ei sau să o furi să fie supt blestemul sfe(n)te(i) besărici. Și am scris pentru că mâna putrezește, iară slova în veci trăiește. La let 1774”.

⁷¹ Însemnările de pe exemplarul opt: Forzațul I: „Acest < Apostol este a sfintei biserici > din < satul > Tomai jud(eț)ul Cahul. Fălciu, Huși, tipărită la 1774”. F. 76-82: „Acestu sfântu Apostol l-au cumpăratu giupânul Emandi din Tomai cu 23 lei și l-au datu di pomană la bisărica din Tumai undi să cinstești hramul Sfinților Mar(i) Voi(e)vozi Mihail și Gavriil. Velet 1801, i(a)nu(a)r(ie) 21”. F. 76^V: „Nicolai Schimbartz”. F. 126: „Spre aducere aminte că la anul 1925 a fost mare nevoie. Dinspri toamnă s-au făcut numai ciurlanu. Gre foamete cu adivărat. Cântăreț Dimitr(ie) Pelivan”.

⁷² *BRV*, tom II, nr. 388, p. 206-210.

⁷³ Primele cinci exemplare pot fi consultate în BNRM cu nr. inv. 77105, 8841, IV-37639, 78623, IV-37020 și alte trei în MNAM cu nr. inv. 4021, 3985, 4022.

pânză de culoare albă. Cotorul este din același material. Pe cotor este înscris „OKTOIXB”.

Al doilea exemplar dispune de o informație succintă pe f. 437^V, din care aflăm doar prețul cărții: „Luna lu iunie 29 <am > cumpărat carte(a) aceasta ște am dat lei 16”. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Cotorul este din același material, rupt în partea de jos. Urme de încheietori.

Conform însemnărilor marginale de pe exemplarul al treilea, cartea a circulat pe la 1784 pe teritoriul Bucovinei, în Rădăuți, iar ulterior ajunge într-o biserică, probabil din nordul Basarabiei⁷⁴. Exemplarul este incomplet. Cartea începe cu Predislovia ieromonahului Macarie (f. 1), apoi urmează f. 5, numerotată. Nu se păstrează copertile și nici cotorul. Lipsesc ultimele 2 file.

Însemnări sumare are și exemplarul patru. Din păcate, pe baza acestora, nu putem stabili traseul pe care a circulat. Pe o filă curată de la sfârșitul cărții și-au lăsat numele pentru posteritate doi slujitori ai bisericii: „Dascalul Gheorghe Ion Chirița. 1883-1897. Dascalul Alexandru Gheorghe Ghirița. 1913”. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră; cotorul este din același material. Pielea este uzată și ruptă.

Exemplarul al cincilea, cu importante lipsuri, nu dispune de note posesorale. Cartea începe cu fila 146; lipsește sfârșitul. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Chenar ondulat pe marginile primei coperti; are, pe centru, un medalion cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos. Cotorul din piele este uzat. Fragment de încheietoare din piele și metal.

Exemplarul al șaselea a fost cumpărat la 24 septembrie 1780 de către preotul Gheorghe Antiohoviciu Aracsicu „de noo în 17 lei pol ca să fei odoru în veci feciorilor mei și nepoților și strănepoților”, „de la unu neguțătoriu, anumi Lazăr de pi Tazlău, care Lazăr era neguțător de cărți, de li aducea din Țara Rumânească din București și li neguătorea, adică le vendea mai scumpu aicea în Țara Moldovii”. Este vorba, probabil, de un posesor din dreapta râului Prut. Ulterior, conform altei însemnări fragmentare, aflăm că la 1856 cartea se afla în biblioteca bisericii cu

⁷⁴ Însemnările exemplarului trei: F. 14: „Dascalul Mihail Tomșa. 7 iulie 1935”. F. 374: „Scriș-am eu Gheorghe a preutului Ștefan ot Rădăuți. Să s(ă) știe de când au căzut iarna din luna noe(m)vrie 20 zile și au șezut până la luna aprilie zi întâi și era mitropolit Gavril și domn Alexandru Ghica vo(ievo)d. Vlet 7292 <1784>”.

hramul Sfântului Gheorghe din orașul Ungheni din stânga Prutului⁷⁵. Exemplarul este incomplet: lipsește foaia de titlu. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră. Coperta nu este cea originală. Pielea este desprinsă de lemn, deteriorată. Pe colțurile copertilor chenar, iar pe centrul primei coperti medalion cu chipul Maicii Domnului cu Pruncul, executate prin presare. Pe centrul copertii a doua: medalion cu chipul Împăratului David. Cotorul este din piele, desprins de coperti și de file.

Următorul exemplar, al șaptelea, a aparținut lui Enachi Andrii din satul Ripiceni, ținutul Dorohoi, care la 20 august 1783 îl dăruie fiului său Simeon, nurorii sale și nepotului Ioniță⁷⁶. Nu putem identifica traseul parcurs în continuare, sau unde s-a folosit cartea pe teritoriul Basarabiei.

⁷⁵ Însemnările exemplarului șase: F.1-37: „Această sf(ântă) carte Octoih esti a preutului Gheorghe Antiohiviciu Aracsicu și am cumpărat-o eu singuru în putența mea de noo de la unu neguțatoriu, anumi Lazăr de pi Tazlău, care Lazăr era neguțator de cărți, de li aducea din Țara Rumânească din București și li neguțătorea, adică le vendea mai scumpu aicea în Țara Moldovii. Și am cumpăratu cartea sângur de la neguțatoriul Lazăr de pi Tazlău, den Țara Moldovii. Și amu cumpărată eu popa Gheorghe Antohivici această sfântă carte Octoihu de noo în 17 lei pol ca să fei odoru în veci feciorilor mei și nepoțâlor și strănepoțâlor. Iar fetele și ginerii și oricini di partea fetelor treabă cu cartea să nu aibă. Iată că am scris, di iată și de rostu le-amu spusu și cartea am cumpărat-o cându umbla anei leat 7288, iar de la H(risto)s 1780, septemvre 24, cându <era> pomenirea S(fin)tei Întâiei Muceniță Tecla, în zilele premilostivului domnului nostru Ioan Costandin Dimitreu Moruzu voi(e)vod, iară cine ar fura-o pi sf(ân)ta această carti sau ar lua-o în țării dentrânsa, obștea sau tipicurile, sau ar fura ci sântu pe la margini sau la legătura cărții, de ar fura din sf(ânta) carte aceasta ceva feli să fei blăstămatu de domnul Dumnezău I(su)s H(risto)s și de Precurata Maica Sfenții Sali și de sf(i)nțâi 2 apostoli mari Petru și Pavel și de cei 9 sfinți apostoli și de sf(i)nți(i) pări(n)ți 318 de la Nicheia și de toți sf(i)nți. Iertăciune să nu aibă în veci. Ierei Gheorghe Arăc(sic)u, leat 7288 <1780>, sâp(temvrie) 24”. F. 436: „Copia di pe ce adeverește ci știm că să află, însă să fie spre a nu să prăpădi. Un Octoih din cele mari ... sânt drepte a părintelui meu preot ... din Ungheni ... am aflat ... biserica din satul ... din stânga Prutului, unde se prăznuești hramul Sfântului Mucenic Gheorghie, să află slujitoriul înaltul preot ... înștiințare că de la biserica din oraș ... 1856”.

⁷⁶ Însemnările de pe exemplarul șapte: F. 1-24: „Si să știi că această <carte, anume Octoih> l-au dat poman(ă) Eniachi Andrii ot satul Rupiceni, ținut(ul) Dorohoi și l-am dat danii feiului meu, lui Simeon, nepot(u)lui Ioniță, de amu și nurorii mele procii și nem(i) si nu înturcă danie me din feciorii mei și cini a înturci a strâca danii me si fii afurisitu <de> 300 18 sf(inți) părinți de la Nich<eia>. Procopsal(ă) în viața lor si nu vadă, herul, petrili si putrizască, si s(ă) răsipască, iar trupul după viața lor să ste întregi și de nimeni neiartați. Și dai aceasta în dar la anul 1783, avgust 20. Și am scris eu cu zisa părintelui Andrii, și am iscălit și cini a fura aceaste si o aducă înapoi. Enachi Andrii”.

Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie nuanță galbenă. Chenare executate prin presare pe marginile coperților arse de la lumânare. Cotorul este din piele, deteriorat.

Ultimul exemplar, din colecția MNAM, a aparținut la început bisericii cu hramul Bunei Vestiri din satul Ciornoleuca, raionul Dondușeni⁷⁷. Ulterior, potrivit unei însemnări de pe f. 3^V, se pare în a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a aflat în una din mănăstirile din Basarabia, deoarece însemnări cu un asemenea conținut au mai fost întâlnite pe cărți bisericești din colecțiile din Chișinău. Cântărețul Mihei Florea a activat în biserica satului Ciornoleuca în anii '40 ai secolului XX, moment sesizat pe un *Tipicon* tipărit la Chișinău în anul 1857⁷⁸. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pielea de pe prima copertă este ruptă. Cotorul din piele, deteriorat.

Evangelhie, ediția din 1775⁷⁹, tipografia Mitropoliei, în două exemplare⁸⁰.

Primul exemplar nu are însemnări marginale. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în pânză; are ferecătură și încheietori metalice.

Al doilea exemplar are doar câteva însemnări marginale, succinte, pe f. 124. Este vorba de două nume care sunt, probabil, ale unor slujitori ai unei biserici sau posesori de carte: „Vasile Țațan, Alixandru Cojocari”. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în catifea de culoare cafenie uzată, ștersă. Pe prima copertă: chenar metalic floral cu lățimea de 4 cm; pe

⁷⁷ F. 3^V: „Filaret arhimandrit”. F. 172^V- 183: „Această sfântă carti, anumi Ocătoih esti a bisericii, cumpărată di sat, și cini s-ar afla si zică di parte(a) celor streini că esti a lor s-au afurisi, si fie supăt blestemul sfintii bisereci ci si prăzănuești hramul Blagovișteniilor ot Cernoniuca”. F.284^V: „Această sfântă carte, anume Octoih este a sfintei biserici la ot Cernoliuca, de cari să s(ă) știi că esti cunpărat di sătenii de aici, carii mai gios ne vom și iscăli. Vasili dascal”. F. 270^V- 271: „Această carte Sfântu anumi Ohtoic au cunpărat satul Ciornoliuca, ș(i) au datu de poman(ă) sfintii bisărici și nimi să n(u) aibu tre(a)bu să zică că-i a lui, la beseric(ă) să fii săvirșit. Vasili dascal”. F. 384^V: „Această sfântă carte anume Octoih au cunpărat-o satul Cernoleuca și am dat-o sfintei bisearici ot tam ca s(ă) fei de slujit la sfânta bisearică, preot fiind ierei Luca. Am scris Ierei Neculai”. Pe o foaie curată la sfârșitul cărții: I. „Cânt(ăreț) Mihei Florea. 19.III.946”. II. „Cânt(ăreț) Niculai Foamite. 19/8/949”.

⁷⁸ BNRM, *Tipicon*, Chișinău, Tipografia Duhovnicească, 1857, nr. inv. 68407.

⁷⁹ BRV, tom II, nr. 390, p. 211.

⁸⁰ Primul exemplar poate fi consultat în fondurile MNAIM cu nr. inv. FB-23062-2, iar al doilea în fondurile MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 1827 F. S.

colțuri: chipurile celor patru evangheliști, iar pe centru un medalion pe care este reprezentat chipul lui Iisus Hristos înălțat la ceruri. Pe centrul copertii a doua chipul lui Iisus Hristos răstignit pe cruce, iar pe colțuri patru suporturi metalice; încheietori metalice; lipsește cotorul.

Omilia de Macarie Egipteanul, ediția din 1775⁸¹, tipografia Mitropoliei, un exemplar⁸².

Nu putem reconstitui soarta cărții în primii ani de la apariție. Prima însemnare datează din 20 decembrie 1807 când aflăm că *Omilia* este cumpărată de Meletie ierodiacon. Conform altei notații, se pare că la 14 decembrie 1813 era în proprietatea familiei Dohovici. Din același an datează un izvod dat la Miclești, localitate din centrul Basarabiei. La 18 iulie 1880, Nicolae Deremievici dăruie cartea „Societății pentru literatură și cultură română în Bucovina”, de unde ajunge în una din bisericile din Basarabia. Copertile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe ambele coperte: chenar ondulat, iar pe centrul primei coperti o floare de mici dimensiuni (se repetă pe cotor), care sunt executate prin presare.

Antologhion, ediția din 1777⁸³, tipografia Mitropoliei, un exemplar⁸⁴.

⁸¹ *BRV*, tom II, nr. 392, p. 312-313.

⁸² Exemplarul poate fi consultat în colecția BNRM, cu nr. inv. 25267. Însemnări: Forzațul I: „... arătate ... s-o găsit șasă suti șasăzeci și șasă di lei di toț bani câț ari în sat Boțești și pe de în alti sati. 1813, deche(m)vr(ie) 22”. Pe o foaie curată la începutul cărții: „Cinstitul și al meu ca unu frati dumisali giupânului Ionică Brănar di pi Podulu, fu pentru șestizeci și cinci de lei și giumătati ci mai redicat di la ... ariu vei și dumneata că di în pricina străjilor n-am pus bani până acu la Crăciunu, iara dumnealui ... datu bani aci. Fă tu că eu o voi răspundi dumitali pe ... la lăsatu săcului de ... ligă cu toți bani diplinu și sātu(l). A dumitale di bini voitoriu Ioniță <semnătură autografă> căpit(an)”. F. 1: „Dăruită Societății pentru literatură și cultură română în Bucovina de Nicolai Deremievici, recte Dubău învățătoriu. 1880. 18/7”. F. 3-6: „Această sfântă carte Sfântul Macarie Eghipteanul este cumpărată cu drepti banii miei în 5 lei, deci cui va rămâne după sfârșitul vieții mele să mă pomenească pre mine cel mult păcătos. Meletie Ierodiiakon. 1807, dechemv (rie) 20”. Pe o foaie curată de la sfârșitul cărții: „Izvodul di bani ... di la Miclești ... ci au di la ... din vânzare(a) vinului și a rachiului. Lei pă: 149 – adică o sută patru zeci și no(u)ă di lei amu luat acmu di la Vasili Călăce ci a ste(tut) la Miclești din ciasu acista dintâi. 1813, deche(m)vr(ie)”.
⁸³ *BRV*, tom II, nr. 398, p. 218.

⁸⁴ Antologhionul poate fi consultat în colecția MNEIN, cu nr. inv. 25866. Însemnări: F. 98^v-113: „Să se știe că acest Menei l-au cumpărat satul Hirova în 24 lei și l-au dat la sfânta biserică în Hirova ce este hramul lui Sfete Nicolai, să fie poman(ă) și pentru iertare(a) păcatelor lor și a părinților lor. Iar cine s-ar întâmpla să-l fure sau să-i

Conform însemnărilor posesorale, se poate afirma că această carte a fost cumpărată de Gheorghe dascăl, la 6 decembrie 1778, pentru biserica cu hramul Sfântul Nicolae din satul Hirova, raionul Ungheni. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Cotorul este din piele. S-au păstrat două încheietori din piele și metal.

Penticostarion, ediția din 1782⁸⁵, tipografia Mitropoliei, în cinci exemplare⁸⁶.

Potrivit consemnărilor marginale, primul exemplar a fost cumpărat la 25 mai 1791 de către protopopul Vasile de Hotârnicieni, cu prețul de 16 lei, pentru biserica din satul Sara Murza din sudul Basarabiei (numele localității este incert din cauză că însemnarea a fost tăiată parțial la restaurare). Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe centrul primei coperti: semnul crucii realizat prin presare.

Exemplarul al doilea a circulat în partea centrală a Basarabiei. În anul 1837 cartea aparținea bisericii cu hramul Sfinților Voievozi din satul Lohănești și este luată de dascălul Ifrim, în bejenie la Iași, într-o perioadă necunoscută⁸⁷.

vie la mână și nu l-a vesti de unde este și l-a tăgădui, unii ca acia să fie supt blăstămul acelor 70 <sic!> de părinți de la soboară din Nichiia, și în locul Ariei necredinciosul, și cu Iuda necredinciosul și vânzătorul de H(risto)s. Blăstămat să fie și de arhiereul Necolai ce este hramul a sfintei bisărici ce să numește în Hirova. Blăstămat și anaftema să fie acela care a fura-o această sfântă carte în vecii vecilor și legat și neiertat. †Eu Ghiorghe dascal am scris. Let 7286 <1778>, dech(emvrie) 6”.

⁸⁵ BRV, tom II, nr. 454, p. 275-276.

⁸⁶ Primul exemplar poate fi consultat în fondurile MNAIM cu nr. inv. FB-24379, alte trei exemplare se află în colecția BNRM cu nr. inv. 431370, 69041, IV-37872 și ultimul în colecția MNAM cu nr. inv. 4029. Însemnările de pe primul exemplar: F. 1 (nenumărată): „Protoiereul Iosif Botnar. 1927, 24/IV”. F. 1-21: „Să să știi că acest Pintecostar l-am cumpărat noi satul Saru Murzi (?) din porunca Preosfenții Sali părintelui chir Iacovo, episcop Hușului prin aducerea protopopului Vasile ot Hotârnicieni cu prețul 16 lei, adică șasăsprăzeci lei și s-au așezat la sfânta biserică onde să cinstești hramul ... să fii în veci nistrămutată, let 1791, mai 25. Protopop ot Hotârnicieni”.

⁸⁷ Însemnări de pe exemplarul al doilea: Forzațul I: I. „Această scrisoare am scris eu Ifrim”. II. „Пентикостарион, Кишинэу, 1859 г.”. <Penticostarion, Chișinău, anul 1859>. III. „Acist Pinticostari este a lui Ifrimi dascal la Lohănești și l-au adus la Iași pentru că am fugit în bejanie, l-am dus di la popa Timofti ot Lohănești, și eu Ifrim a lu(i) C(os)ti am scris. Adică eu Ifrim mă închin. Mântuiaști d(oa)mn(e)”. Forzațul II: I. „Mântuiaști di nenorocul tău și bla(goslovești)”. II. „Erei Eftimiu ot Lohănești, ținut(ul) Orhei <semnătură autografă>”. III. „Această sfântă și dimnezăiască carti ci să numești

În Basarabia există două localități cu acest nume: primul în raionul Criuleni, iar al doilea în raionul Hâncești. Credem că acest exemplar a aparținut satului Lohănești, raionul Hâncești, a cărui biserică poartă hramul Sfântului Arhanghel Mihail. Un călugăr (sau un eventual posesor) a însemnat locul și anul ediției greșit. Astfel, conform acestei notații, cartea ar fi fost tipărită la Chișinău în anul 1859, ceea ce nu este corect pentru că *Penticostarionul* de la Chișinău a fost tipărit în anul 1853.

Exemplarul este incomplet, lipsindu-i ultima foaie. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile primei coperte: chenare florale și din puncte, iar pe centru un medalion cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos, executate prin presare. Cotorul este din piele, deteriorat în partea de sus. Pe marginile copertei a doua: chenar floral având pe centru linii încrucișate care formează romburi, realizate prin presare; urme de încheietori.

Al treilea exemplar a fost cumpărat la 26 octombrie 1782 de Ștefan Năstasi pentru schitul Hârjauca pentru a fi pomenit „la sfântul jertăvnic și la toate slujbile cele de obștie în veci”⁸⁸. Cartea are scoarțele din lemn îmbrăcat în catifea de culoare roșie. Pe colțurile primei coperte: plăci metalice cu chipurile celor patru evangheliști; cotorul, colțurile copertilor și ale foilor sunt arse.

Exemplarul patru a aparținut lui Mavrodin Tucă, care la 1 mai 1783 îl dăruiește mănăstirii Hlincea din Moldova din dreapta Prutului. Atestăm, din altă însemnare, pe dascălul Andrei de la această mănăstire, care scrie „de când au venit moscali(i) în Moldova în anii de la H(risto)s 1807, noe(m)vri(e) 20”⁸⁹.

Pinticostari esti a bisăricii sfinților voi(e)vozi din sat(ul) Lohănești, și am scris pi vremea proto(i)ereului di ... Vasăle Purișcheveci, 1837 anul. Dascalul Gheorghe Carp”.

⁸⁸ Însemnări de pe exemplarul al treilea: F. 2-15: „Acesta Penticostari s-au cumpărat de dumnealui Ștefan Năstasi și l-am dat schitului Hârjauca pentru ca să fiu pomenit la sfântul jertăvnic și la toate slujbile cele de obștie în veci. 1782, octomvrie 26”.

⁸⁹ Însemnări de pe exemplarul patru: F. 1 nenum.^V: „Acest Penticostar este a Sf(in)tei monastiri Hlincea”. F. 27^V: „Acest Penticostar este orânduit de danie la mănăstirea hram Sfântu Gheorghie la <H>lincea. S-au dăruit ca să fie al sfinti(i) bicerici desăvă(r)șit. Și este dat de Mavrodin Tucă Feci Bașa. Și care să va ispiti să o fu(re) să fie afurisit de trei sute sfinți părinți de la Nicheia și de părintele Patriarh și de Mitropolit. Mai 1, 1783”. F. 48: „Aici am însă(m)nat de când au venit moscali(i) în

Ultimul exemplar are însemnări la f. 217^V, care la prima vedere par a fi fără prea mare semnificație: „Dascălu Costantin Pricop”. Analizând mai atent această consemnare precum și unele din cărțile care au aparținut bisericii din satul Vadu-Leca din actualul raion Telenești, constatăm anumite similitudini. Probabil, este vorba de dascălul Constantin Pricopanu, din această localitate, care ar fi semnat și Pricop. Așadar, se poate presupune, cu unele rezerve, că această carte a circulat în centrul Basarabiei. Din păcate, nu putem preciza cu certitudine perioada când aceasta trece peste Prut.

Exemplarul este incomplet. Cartea începe cu f. 9, numerotată. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile primei coperte: chenar floral; pe centru: un medalion șters; pe coperta a doua: chenar floral, iar în interior, linii încrucișate care formează romburi, realizate prin presare; cotorul lipsește; urme de încheietori.

Apostol, ediția din 1784⁹⁰, tipografia Mitropoliei, în 3 exemplare⁹¹.

Primul exemplar a fost cumpărat la 6 mai 1787 - cu prețul de 8 lei - de preotul Pentilei, fără a fi menționate localitatea sau biserica în care slujea. Altă mențiune ne informează că această carte a aparținut dascălului Florea din Mitoc, care a moștenit-o de la un oarecare Iftimie⁹². Aici dorim să facem o precizare: există cel puțin două localități care poartă acest nume: prima se află pe malul drept al râului Prut, iar a doua în raionul Orhei. Credem, că aici este vorba de satul Mitoc de pe malul râului Prut. În secolul al XIX-lea, mai exact, în a doua jumătate a acestui secol, cartea aparținea bisericii cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail din

Moldova în anii de la H(risto)s 1807, noe(m)vri(e) 20. Și am scris eu Andrii dascalu de la mănăstire Hlinci”.

⁹⁰ *BRV*, tom II, nr. 466, p. 284-285.

⁹¹ Exemplarele pot fi consultate în următoarele colecții: primul la BNRM cu nr. inv. 43782, al doilea la MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 4211 FB și al treilea la MNAM cu nr. inv. 4010.

⁹² Însemnări de pe primul exemplar: Pe o foaie curată la începutul cărții: „Сія Апостоль принадлежит къ числу книг Св. Арх. Мих. церкви с. Виитор, Хот. уезда” <Аcest Apostol este din numărul cărților bisericii Sf. Arh. Mih. din satul Viitor, județul Hotin>. F. 1^V: I. „Această carte <este a lui> Florea dascalul ot Mitoc, anume Apostol de la Iftime”. II. „Acest Apostol iaste a preutului Pintelei. L-au cumpărat cu 8 lei. 1787, mai 6. Și cine ar cerca pre aceasta sfântă carte să zică D(u)mnezeu să-l ierte pre cine au cumpărat și cine s-ar ispiti să o fure s-au să o ascundă să nu-i ajute D(u)mnezeu și să fie supt blăstăm(ul) Precisti(i)”.

satul Viitor, județul Hotin. Coperțile cărții sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile primei coperte: chenar liniar, iar pe centru: un medalion în formă de romb cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos, realizate prin presare. Cotorul este din piele, uzat la capete. Pe marginile copertei a doua: chenar liniar, iar pe centru: o compoziție florală care formează crucea. Colțurile coperților au fost restaurate; urme de încheietori.

Exemplarul al doilea a fost cumpărat de Eleana Nășculeasa și Eleana Dăriasa pentru biserica din satul Telenești⁹³, în prezent orășel și centru raional, situat între Sângerei și Orhei, în direcție vestică. Exemplarul este incomplet. Lipsesc ultimele file. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră; urme de chenare (floral și geometric) pe marginile coperților, iar pe centru un medalion șters, executate prin presare. Cotorul este din piele, rupt. Pe coperta doi - exterioară, ruptă de cotor, figuri geometrice în formă de romburi.

Ultimul exemplar are însemnări cu caracter variat, din care se poate constata că a aparținut, începând cu anii '70 ai secolului al XIX-lea, bisericii cu hramul Nașterii Maicii Domnului din satul Țăhnăuți, situat în partea centrală a Basarabiei, în actualul raion Rezina. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Foile sunt desprinse de cotor și unele de altele, cu pete de ceară. Cartea necesită restaurare.

Antologhion, ediția din 1786⁹⁴, tipografia Mitropoliei, în două exemplare⁹⁵.

Primul exemplar este fără note posesorale și nu putem restabili itinerarul parcurs de carte de la apariție și până în prezent. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Chenar simplu pe margini, iar pe centru semnul crucii, executate prin presare. Cotorul este din piele.

Al doilea exemplar a fost cumpărat de Nicolai Jătaru - cu 18 lei - de la Episcopul Hușului, Iacov în anul 1787, pentru biserica din satul Cărbuna din fostul județ Lăpușna.

⁹³ Însemnări de pe exemplarul al doilea: F. 2-11: „Această carte Apostol l-am cumpărat ro(a)ba lui Dumnezău El(e)ana Nășculeasă și cu roaba lui Dumnezău Eleana Dăriasa pentru iertare(a) păcatelor noastre și a răposaților noștri, și a tot neamul nostru. Și le-am dat la sfânta bisărică noastră în satul Teleneștii să fii nemișcat și neclintit ca să fii pomeniți”.

⁹⁴ *BRV*, tom II, nr. 498, p. 311-312.

⁹⁵ Exemplarele pot fi consultate în BNRM cu nr. inv. 44064, 82663.

Ionică dascăl scrie, fără a menționa anul, că acest Antologhion a fost „dat la satul Lăpușna, cari sat au cumpărat altu Minei <sfânt>, iar aceasta iar să margă la numitul sat Cărbuna că esti dreptu a lor”⁹⁶. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Chenare liniare și florale pe marginile copertilor. Pe centrul primei coperte: un medalion cu chipul lui Iisus Hristos; urme de încheietori. Pe coperta a doua: linii încrucișate care formează romburi, executate prin presare. Cotorul este din piele artificială de culoare cafenie.

Octoih, ediția din 1792⁹⁷, tipografia Mitropoliei, un exemplar⁹⁸.

Potrivit consemnărilor cartea a fost cumpărată la 16 mai 1794 de locuitorii satului Gura Galbenii (raionul Cimișlia) din sudul Basarabiei pentru biserica cu hramul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, unde s-a aflat până la confiscarea ei de către autoritățile sovietice. Copertile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe prima copertă: o compoziție florală care formează o cruce, iar pe margini, chenar floral aurit. Cotorul din piele are în partea de sus imprimat „ОКТОИХЪ”.

Molitvenic, ediția din 1794⁹⁹, tipografia Mitropoliei, în două exemplare¹⁰⁰.

⁹⁶ Însemnări de pe exemplarul al doilea: F. 1: „Acest Menei este a satului Cărbuna”. F. 1-10: „Acest Mineiu esti drept a satului Cărbuna și l-a dat la satul Lăpușna, cari sat au cumpărat altu Minei <sfânt>, iar aceasta iar să margă la numitul sat Cărbuna că esti dreptu a lor. Ionică dascal”. F. 13: „A. V. Cebotari. 1/ IV 946”. F. 406^V: „A. V. Cebotaru. 6/XI 943”. F. 518-523: „Aceasta carte ci să numești Menei s-au cumpărat de dumnealui Jătaru Neculai cu bani gata: 18 lei la Preosfințene Sa părintele nostru Iacob, ipiscop Hușului și ce(ni) ar fura-o a să fii afurisit și ble(ste)mat <de> D(o)mnul nostru I(isu)s H(ri)s(to)s și de precurata sa Maică și cele 3 sute și 18 sfinții părinții ce s-au adunat la Nechiie, și este a no(a)stră asemenea den satul Cărbuna, și am scris-o să s(ă) știi, și umbla vețelul 7295, iară cel mic umbla 1787. Jătaru Necolai”.

⁹⁷ *BRV*, tom II, nr. 557, p. 349-350.

⁹⁸ Exemplarul poate fi consultat în colecția BNRM, cu nr. inv. IV-37021.

Însemnări: F. 29^V-33^V: „Acist sfânt Ohtoih iaste a bisăricii din satul Gura Galbinii țân(utul) Hotărniceni și l-am cumpărat noi sătenii cu preț optsprezăci lei și l-am hărăzit aciștii bisărici ci să prăznuiaște hramul Sfântului Mare Mucenic Ghiorghii, și să fii în vec. Iară cine îl va înstreina să fii blăstămat di trii suti optsprăzăci sfinți părinți di la săborul Nichei și de Precurata a lui H(risto)s Maică și toți sfinții, iară adusă iară la locul lui, unul ca acela iertat. Amin. 1794, mai 16”.

⁹⁹ *BRV*, tom II, nr. 579, p. 366-367.

¹⁰⁰ Primul exemplar se află în colecția BNRM cu nr. inv. I-1.191481, iar al doilea în colecția MNAIM cu nr. inv. FB-24113.

Din însemnarea de pe f. 1 numerotată, a primului exemplar, constatăm că această carte a aparținut popei Ion sin popa Ioan din satul Corbul, raionul Dondușeni, fără a fi indicat anul. Exemplarul este incomplet. Lipsesc foaia de titlu și sfârșitul cărții. Coperțile sunt din carton acoperit cu hârtie de culoare cafenie.

Al doilea exemplar - cu importante lipsuri de foi - este fără însemnări marginale, dar se cunoaște că a fost achiziționat de la Dorin Tătaru din Edineț. Așadar, se poate admite că acest exemplar a circulat în partea de nord a Basarabiei. Coperțile cărții sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie; urme de încheietori.

Triodion, ediția din 1798¹⁰¹, tipografia Mitropoliei, în cinci exemplare¹⁰².

Primul exemplar este fără note posesorale. Din acest motiv, nu putem face nici o afirmație privind locul aflării cărții sau posesorul acesteia. Exemplarul este complet. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Cotorul este din același material. Cartea a fost restaurată.

Al doilea exemplar a aparținut, conform însemnărilor de pe f. 474^V, bisericii din satul Cărbuna, raionul Ștefan Vodă, adică a circulat în partea de sud a Basarabiei. Exemplarul este incomplet. Lipsesc primele două file din primele cinci nenumerate. Coperțile: carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie, ruptă la colțuri și pe margini; urme de încheietori; cotorul: din piele cu imprimări șterse.

Exemplarul trei s-a aflat la sfârșitul secolului al XIX-lea în biblioteca bisericii cu hramul Adormirii Maicii Domnului din satul Mălăiești¹⁰³. În Republica Moldova există patru localități cu acest nume: în raionul Râșcani, biserica cu hramul Adormirii Maicii Domnului, în raionul Criuleni, biserica cu același hram, în raionul Orhei, biserica cu

¹⁰¹ *BRV*, tom II, nr. 617, p. 404-410.

¹⁰² Primele două exemplare pot fi consultate în BNRM cu nr. inv. 51469, 82664 și alte trei în fondurile MNAM cu nr. inv. 3996, 3999, 4000.

¹⁰³ Însemnări de pe exemplarul trei: Pe o foaie curată la începutul cărții: „Триодъ принадлежит Св. Успенской церкви села Малаешть. Обновлень 1898 года стараниемъ однодворца сего села Костантина Скобиола” <=Triodul este al bisericii cu hramul Sf. Adormirii Maicii Domnului din satul Mălăiești. Restaurată în anul 1898 cu străduința mazilului din același sat Constantin Scobioală>. F. 153^V-155: „Această carti Triod am cumpărat preutul Ion Popov de la Timofti diiacono, v(e)let 1798”.

hramul Sfântul Ioan Teologul și satul Mălăiești din raionul Grigoriopol (Transnistria), biserica cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail. Considerăm că acest exemplar a aparținut satului Mălăiești din raionul Râșcani, deoarece cele mai multe „expediții”, în urma cărora s-au închis lăcașuri de cult și s-au confiscat cărți bisericești, au fost efectuate în partea de nord a Basarabiei. Coperțile cărții sunt din carton. Cotorul este din piele de pergament deteriorată, mâncată de cari de lemn. Foile sunt desprinse de cotor și unele de altele, murdare, cu pete de ceară și grăsime. Cartea a fost restaurată nereușit.

Al patrulea exemplar a circulat în nordul Basarabiei, în satele Stângăcenii¹⁰⁴ și Pociumbeni¹⁰⁵, din raionul Râșcani. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare neagră cu ornamente vegetale, executate prin presare. Cotorul este deteriorat. Urme de încheietori din piele.

Ultimul exemplar nu are însemnări și, din acest motiv, nu putem reconstitui itinerarul parcurs de carte de la apariție până în prezent. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile coperților chenare șterse, executate prin presare. Pe centrul primei coperte un medalion cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos. Cotorul este fragmentat. Fragmente de încheietori.

Penticostarion, ediția 1800¹⁰⁶, tipografia Mitropoliei, în nouă exemplare¹⁰⁷.

Primul exemplar a fost legat de cântărețul bisericesc Ioan Costas din satul Coteala, raionul Briceni. Informații de altă natură, care ne-ar oferi posibilitatea de a urmări traseul pe care s-a deplasat cartea până la

¹⁰⁴ În prezent, satul Stângăcenii se numește Druța și face parte din raionul Râșcani.

¹⁰⁵ Însemnări pentru exemplarul patru: Pe o foaie curată la începutul cărții: I. „Acistu Triod este a bisărici(i) cu hramul Sf(ân)tu I(e)rarh Neculai di(n) satul Stângăcenii, uezdul Eșilui ... Preotul Ioan ... Mie dat adivarat”. II. „Книга принадлежит церкви с. Стынгачень 4-го округа Ясского уезда, 1881-го года, февраля” <=> Cartea aparține bisericii din s. Stângăcenii, cerc 4, județul Iași, anul 1881, februarie>. Pe o foaie curată^V de la sfârșitul cărții: „Писаль Васили Георгиевич. Почумбень” <=> A scris Vasile Gheorghievici. Pociumbeni>.

¹⁰⁶ *BRV*, tom II, nr. 627, p. 418-420.

¹⁰⁷ Primele două exemplare se află la MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 1882 FS, 1826 FS, următoarele cinci exemplare în colecția BNR cu nr. inv. 69043, 51473, 44393, IV-37871, 51468, un exemplar în fondurile MNAIM cu nr. inv. FB-23062-3 și ultimul în colecția MNAM cu nr. inv. 4032.

Chișinău nu există. Credem, însă, că Penticostarionul a fost folosit doar în această biserică, de unde a fost confiscat de autoritățile sovietice în urma închiderii lăcașelor de cult. Exemplarul este incomplet. Lipsește sfârșitul cărții. Coperțile sunt din carton acoperit cu hârtie colorată în negru și galben. Cotorul este din pânză grosolană. Pe coperta unu este lipită hârtie de formă dreptunghiulară, pe care este scris “ПЕНТИКОСТАР”.

Exemplarul al doilea a circulat în nordul Basarabiei și a aparținut satului Șirăuți din raionul Briceni. Cartea a fost cumpărată cu prețul de 18 lei de preotul Elisei sin Popovici Ioan din această localitate de la preotul Ioan din satul Cotofeni din raiaua Hotinului în luna aprilie 1800. Potrivit altei consemnări, cartea se afla în biserica din Șirăuți la 28 iunie 1940. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pielea este uzată și ruptă¹⁰⁸; cotorul este din același material, deteriorat. Pe prima copertă: două rânduri de chenare florale, iar pe centru: un medalion cu chipul lui Iisus Hristos înălțat la ceruri, executate prin presare. Pe coperta a doua: linii imprimate încrucișate, care formează figuri geometrice în formă de romb.

Exemplarul trei nu are însemnări, care ar oferi posibilitatea de a identifica calea parcursă în timp. Cartea este fără coperti și fără cotor.

Exemplarul patru are o istorie mai interesantă. Conform însemnărilor marginale cartea a fost cumpărată de locuitorii satelor Bălteni și Chetrești, comuna Brodoc din județul Vaslui, pentru biserica cu hramul Sfântului Nicolai, cu prețul de 18 lei, fără a fi indicată perioada când a fost cumpărată. Din altă notă aflăm informații despre unii slujitori ai acestei biserici și anul hirotonirii, adică în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea. La 21 noiembrie 1926 Penticostarul a fost cumpărat de locuitorii satului Vadu-Leca, actualul raion Telenești împreună cu cântărețul Dimitrie Corețchi din mănăstirea Curchi pentru biserica satului Vadu-Leca¹⁰⁹. Scoarțele acestui exemplar sunt din lemn

¹⁰⁸ Însemnări de pe exemplarul al doilea: F. 1-9: „Acest sfânt Penticostar este al meu și l-am cumpărat de la preotul Ioan din satul Cotofenii, în raiaoa Hotinului drept 18 lei ca să si fie de slujit pentru mine și copiilor mii. Și cini va ispiti a-l fura să fie afurisit de 318 părinți sfinți și să ... mașile ca lui Arie. Și pentru adevărire am și iscălit ierei Elisei sin Popovici Ioan paroh ot satul Șerăuți. Anul 1800, aprilie”. Pe o foaie curată la sfârșitul cărții: „Astăzi 28 iunie 1940, 3 ceasuri dimineața au venit trupele sovietice (rusești) în Șirăuți. Th. Dimitriu”.

¹⁰⁹ Însemnări de pe exemplarul patru: Pe o foaie curată la începutul cărții^V: „Această carte e cumpărată pentru biserica parohiei com. Vadu Leca cu prețul 250 lei -

îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe marginile primei coperte: chenare liniare și florale, iar pe centru: un medalion șters, executate prin presare. Pe coperta a doua: linii încrucișate, care formează romburi; urme de încheietori. Cotorul este din piele, rupt în partea de sus; colțurile de jos dreapta au fost tăiate la restaurare.

Exemplarul cinci a fost cumpărat la 1 aprilie 1802 de locuitorii satului Teleșeu, actualul raion Orhei, pentru biserica satului¹¹⁰. Așadar, cartea a circulat în centrul Basarabiei. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Cotorul: din piele și pânză, rupt în partea de sus. Pe prima copertă: chenare florale și geometrice, iar pe centru: un medalion șters, executate prin presare. Urme de încheietori. Coperta a doua: chenare florale, în interior linii paralele, încadrate sus și jos de romburi.

Al șaselea exemplar a circulat în partea de sud a Basarabiei. Este cumpărat - cu prețul de 20 de lei - la 25 martie 1805 de preotul Feodor din satul Baccealia, actualul raion Căușeni; mai târziu, perioada nu se cunoaște din cauza însemnărilor fragmentate, cartea este dăruită bisericii din satul Zaim din același raion. Exemplarul este incomplet. Lipsesc: prima copertă, începutul cărții, foile 60 și 63, iar foile 61, 62 se repetă. A

dou sute cinzeci lei – de locuitorii com. Vad Leca și cântărețul Dim. Corețchii din Sf. M-re Curchi, jud. Orhei. M. Macarie, 1926 21/11”. F. 1: „Parohia Bălteni, județul Vaslui”. F. 1-75: „Această sfântă carte ci să numești <Penti>costari, ci cuprinde întru sine slujba bisăricii di la Sfânta Înviere a Domnului până la Duminica tuturor sfinților și iaste cumpărată di satul Băltenii i Chetrestii di toți poporării în 18 lei sfântului lăcaș al Sfântului Neculai. Iară cine s-ar întâmpla să o furi sau să o i-a fără di voia tuturor poporănilor să fii afurisit și blăstămat di Domnul Isus Hristos și di Maica Precurata Fecioara Mariia și di toți sfinții apostoli și ivanghelești. Herul, petrile și lemnile să putrezască, iară trupul aceluia să ste întregu în vecul nesfârșit. Iară cini ar lua-o cu voia tut(u)ror poporănilor să <fie> iartat și blagoslovit”. Pe o foaie curată la sfârșitul cărții: I. „Si se știe de când am fost cântăreț la biserica din Bălteni. 1883, ianuarii 1. C. Maxim (Bruma)”. II. „Să să șcie că la anul Mântuirii 1884, februarie 16 mă au hirotonisit dieaconu și la 19 preut pe sama bisăricei Adormirea Maicei Domnului din satul Bălteni, comuna Brodoc, județul Vaslui. Paroh preot Ioan Dimitrinu. 1884, februarie 16”.

¹¹⁰ Însemnări de pe exemplarul cinci: F. 4-9: „Această sfântă și dumnezăiască carte si s(ă) numește Pendicostar s-au cumpărat de noi <și s-au dat> la sfânta beserică în sat Teleșeu, adeverindu-să de noi și cari ce au dat la cumpărarea cărții: 9 lei 20 părăli, adecă nouă lei doaăzăci părăli am dat eu Ștefan Dumitraș căp(i)t(an), on leu au dat Alexandru Sârghii, 10 lei 20 părăli, adecă zăci lei douăzăci părăli am dat eu Ion. 1802, apr(ilie) 1”. F. 64-70: „Această sfântă și dumnezăiască carte ce se numește Pentecostar cumpărându-s(ă) ca să fei la sfânta beserică la satul Teleșeu, în care s-au însămnat pe iște care creșten ce au dat ”.

doua copertă este din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie; urme de încheietori.

Exemplarul șapte provine din județul Ialomița. După Marea Unire din 1918, autoritățile bisericești au întreprins măsuri pentru a ajuta preoții din Basarabia cu literatură bisericească. Astfel, satul Ghiliceni, actualul raion Telenești primește acest Penticostarion tipărit la București în anul 1800¹¹¹.

Exemplarul opt nu are însemnări manuscrise. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie; chenare pe marginile ambelor coperti.

Nici ultimul exemplar nu dispune de note posesorale. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe centrul primei coperte: medalion cu chipul lui Iisus Hristos, executat prin presare. Cotorul este din piele, deteriorat, desprins de file.

Chiriachodromiu, ediția din 1801¹¹², tipografia Mitropoliei, un exemplar¹¹³, fără însemnări marginale. Copertile cărții sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie, nuanță închisă; cotorul lipsește; ambele coperti sunt desprinse de carte; urme de încheietori.

Ceaslov, ediția din 1806¹¹⁴, tipografia Mitropoliei, un exemplar¹¹⁵.

¹¹¹ Însemnări de pe exemplarul șapte: Forzațul I: I. „Mihail Parasca cântăreț, comuna Ghiliceni, județul Bălți”. II. „1948, aprilie 10. Paștile. Scurtu Grigori”. III. “Paștili, az(i) 16 april(ie), stil vechi 1951. Câ(n)t(ăreț) Gheorghianu Pavel Dimitrievici din Ghilicen(i), născut în 1902 în satu(l) Zgârdești, r-nu(l) Chișcăren(i), Bălți. M.S.S.R.”. F. 6: „St(il) vechi az(i), 16 april(ie) 1951 Pașteli. Cânt(ăreț) Gheorghianu P.”. F. 10: I. „1905, 8 mai. N. Ionescu cântăr(eț)”. II. „23/IV/929. Cânt(ăreț) M. Parasca”. F. 45-65: „În urma ordinului Prea Cucernicului Protoereu al județului Ialomița, urmat după al Onor. Ministerului Cultelor, Administrația Cassei Sf. Biserici, prin care ni se spune că preoții în Basarabia fac serviciu cu cărți în limba slavonă din cauză că nu au cărți în limba română, ne cere și nouă să trimitem în Basarabia Î. P. Sfințitului Arhiepiscop al Chișinăului cărți scrise în litere slavone dacă avem. Noi, având de prisos, trimit pe acest Penticostar să fie spre slujba bisericească la vre o biserică și cine va citi pe el să trăiască și să mă pomenească și pre acela să-l pomenească D(omnu)lu D(umne)zeu întru împărăția sa. Paroh Preotul Sachelar Marin Haralambie. Slobozia, județul Ialomița”. F. 188: „5 iunie 1905. N. Ionescu cânt(ăreț) I”.

¹¹² *BRV*, tom II, nr. 632, p. 422-425.

¹¹³ Chiriachodromionul poate fi consultat în fondurile BNRM cu nr. inv. 8840.

¹¹⁴ *BRV*, tom II, nr. 694, p. 478-479.

¹¹⁵ Ceasoslovul se află în colecția BNRM cu nr. inv. 80276.

A circulat la început în partea dreaptă a râului Prut și s-a aflat în biserica din localitatea Borlești-Vărzari, iar apoi a aparținut unui lăcaș din Basarabia, fără a cunoaște locul aflării lui. Exemplarul este incomplet: lipsește foaia de titlu. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie; chenare liniare pe marginea primei coperte; pe centru un medalion șters; urme de încheietori.

Penticostarion, ediția din 1820¹¹⁶, tipografia Mitropoliei, un exemplar¹¹⁷.

Conform însemnărilor manuscrite, cartea a fost dăruită bisericii cu hramul Sfântului Mucenic Dimitrie din satul Costuleni, actualul raion Ungheni de către Mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi la 26 februarie 1821. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe prima copertă: chenar geometric; pe centru: un medalion cu chipul lui Iisus Hristos înălțat la ceruri. Pe coperta a doua: chenar triplu liniar; în interior: chenar din linii triple încrucișate care formează romburi. Cotorul este din piele și are imprimat în partea de sus „ПЕНТИКОСТАРІОН”. Urme de încheietori.

Cuvinte de învățătură ale Sfinților Părinți, ediția din 1826¹¹⁸, tipografia Mitropoliei, în trei exemplare¹¹⁹.

Primul exemplar are o însemnare pe f. 2 a unui posesor: „A lui Isaia Bucevschi”. Coperțile cărții sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie; chenare geometrice pe marginile coperților, executate prin presare.

Exemplarul al doilea a circulat în partea centrală a Basarabiei, în satul Suruceni din actualul raion Ialoveni, afirmație rezultată dintr-o însemnare potrivit căreia la 20 decembrie 1906 a răposat preotul din acest sat Mitache Neaga. Exemplarul posedă și alte însemnări referitoare la

¹¹⁶ *BRV*, tom III, 1809-1830, de Ioan Bianu, Nerva Hodoș și Dan Simonescu, București, 1912-1936, nr. 1079, p. 335-338.

¹¹⁷ Penticostarionul poate fi consultat în colecția BNRM, nr. inv. 69050. Însemnări: F. 1-3: „Acest Penticostar s-au cumpărat de Preașfințit <Mitropolit Moldovii Veniamin pentru> biserica S(fântului) Mucenic Dimitrie de peste Prut la anu(l) 1821, fev(ruarie) 26”. Am întregit textul astfel, deoarece Mitropolitul Moldovei Veniamin Costachi a dăruit acestui sfânt locaș mai multe cărți bisericești, pe care a scris cu aceeași formulă și cu aceeași dată.

¹¹⁸ *BRV*, tom II, nr. 1293, p. 523-524.

¹¹⁹ Primele două exemplare pot fi consultate în colecția BNRM cu nr. inv. 25266, 57802 și al treilea în fondurile MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 7126 FB.

decese sau la fenomene naturale¹²⁰. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie; chenar geometric, executat prin presare pe ambele coperți.

Al treilea exemplar este atestat, conform unei însemnări, în luna ianuarie 1834 în satul Puhoi, raionul Ialoveni și aparținea preotului Nicolae Pălade care slujea în biserica cu hramul Sfântului Ierarh Nicolai din această localitate. În acest context, autorul însemnării constată decesul unei alte fețe bisericești dintr-o localitate învecinată – protoiereul Alexandru Sava din satul Gangura, eveniment care s-a produs la 16 ianuarie 1834. În anumite împrejurări, pe care deocamdată nu le cunoaștem, cartea aparținea la 6 decembrie 1844 ascultătorului mănăstirii Curchi din Basarabia - Ftidot Ignat. Nu este exclus ca această persoană să fie originară din satul Puhoi, ori cartea a fost vândută sau dăruită de precedentul posesor acestuia din urmă¹²¹. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele, deteriorate; cotorul din piele, deteriorat.

Liturghie, ediția 1833¹²², tipografia lui Eliad, un exemplar¹²³.

Însemnările de pe acest exemplar oferă puține informații despre circulația lui, dar este posibil ca ea să fi circulat mai întâi în dreapta Prutului, și anume, într-un mediu monastic, deoarece sunt amintiți Ioanichie arhiereul, Calinic ieromonah, Gavriil Oprina, Antonie, Filotia

¹²⁰ Însemnări de pe exemplarul al doilea: Pe o foaie curată la începutul cărții: „1910 года, мартъ < Anul 1910, martie> la 25 di zili s-a îngropat Ion Antonov Cioriscu; 1910 ani, mai la 5 zâli o fost Sfânta Ioana a lui Sfântu Serafim în biserica la Suruceni, înspri 6 zâli; 1913 ani, în luna lui ianvari în 20 di zâli s-o dus din viață Elena lui Toader Butnariu, soția lui; 1915 au tunat la 18 fevrali și fulgerat și apoi s-au pus omăt”. Pe o foaie curată la sfârșitul cărții: „La 1906 di ani în dechemvri 20 di zile au răposat slujitoriu bisericii din Suruceni dascalu Mitache Neaga”.

¹²¹ Însemnări de pe exemplarul trei: Pe o foaie curată la începutul cărții: „Această cârtică ci să numești atari, lui Vasili, esti dreaptă a priotului Neculai a lui Vasâli Pălade din satul Puhoiu, bisărica cu hramul S(fântului) Ierarh Nicolai, uezdul Benderului. Protoierei Alixandru Sava, ci au răposat acu la 16 ienuarii 1834 și s-au prohodit la 19 ienuar<ii>. Groapa s-au pecetluit de protoiereul Onofrei Gherciu din satul Gangura, uezdul Benderului. Precum știut să fii, de când și pă undi, și cât au trăit în viață, și pentru ca să nu fii numili lui uitat măcar de prietenii cei mai buni, care au fost mai cu credință asupra preutului Neculai Pălade”. F. 1-2: „Această sfântă carti ci să numești a celui dintru sfinți părintilui nostru Vasilii Arhiepiscopul Chesarii Capadochii, Voroavă la celi șasă zile, esti a poslușnicului Ftidot Ignat din m(ănăstirea) Curchi. 1844, dechemvrie 6 zile”.

¹²² *Bibliografia Românească Modernă* (1831-1918), vol. III, (L-Q). Prefață de Gabriel Ștrempel, București, 1989, nr. 32932, p. 105 (în continuare se va cita: *BRM*)

¹²³ Exemplarul poate fi consultat în fondurile BNRM, nr. inv. 47965.

schimonahia, care au dăruit cartea respectivă, probabil, unui centru monastic. Altă însemnare ne oferă o mică concretizare, potrivit căreia „aceasta Liturghie este a casi dată de cu(vi)osul starețul Climent. Și cine va <lua-o> să fie dator a pomeni. Climent ier(o)monah, Ionichie arhiereul. 1843, iunii 20 zile”. Este evident că după a doua jumătate a secolului al XIX-lea sau la începutul secolului următor cartea s-a aflat în biblioteca unei biserici din Basarabia. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în pânză de culoare neagră; colțurile coperților sunt învelite cu piele; cotorul este din pânză albastră. Cartea a fost restaurată.

Evhologhiu, ediția din 1854¹²⁴, tipografia Mitropoliei, un exemplar¹²⁵.

Din însemnările sumare pe care le are, aflăm că exemplarul a fost cumpărat de preotul Nicolai în anul 1858 din orașul Râmnic. Lipsesc alte informații privind circulația acestei cărți. Coperțile sunt din lemn, pânză roșie; cotorul este din piele de culoare cafenie.

Apostol, ediția din 1856¹²⁶, tipografia Mitropoliei, un exemplar¹²⁷, fără note marginale. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele; pe marginile coperților: chenar, iar pe centrul primei coperte: un medalion șters, executate prin presare.

Evangelhie, ediția din 1856¹²⁸, tipografia Mitropoliei, 1856, un exemplar¹²⁹. Potrivit însemnărilor marginale cartea a circulat, mai întâi, în nordul Moldovei și s-a aflat în biblioteca unui sat, numit Labușna, care, se pare, nu este același sat (anterior târg) din centrul Basarabiei cu numele Lăpușna. Ulterior, a fost cumpărat de către un preot sau enoriașii unui sat din nordul Basarabiei. Coperțile cărții sunt din lemn îmbrăcat în

¹²⁴ *BRM*, vol. II (1918-1930), (D-K). Prefață de Gabriel Ștrempel, București, 1986, nr. 20729, p. 273.

¹²⁵ Exemplarul se află în colecția MNAIM cu nr. inv. FB-23062-64. Însemnări: F. 3 (nenum.): „Eu preotul Nicolae am cumpărat acest Molitfelnic cu lei 24 și părăle 30 din orașu(l) Râmnicu, în vremea înălțatului Alixandru Ghica viivod <sic!>. Anii de la Adam 7366. Anii de la Hristos 1858. Preotul Nicolai ...”.

¹²⁶ *BRM* (1918-1930), vol. I (A-C). Prefață de Gabriel Ștrempel, București, 1984, nr. 2837, p. 140.

¹²⁷ Exemplarul se află în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689147.

¹²⁸ *BRM* (1918-1930), vol. II, nr. 20668, p. 270.

¹²⁹ Exemplarul poate fi consultat în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689090.

Însemnări: Pe o foaie curată^V la începutul cărții: „Pe la această biserică din Labușna am trecut și eu ca preot misionar de la 15 iulie 1943 cu toate împrejurările extrem de grele prin care trecem și care încă continuă a fi mai grozave. 14 noiembrie 1943. Preot Nicolae Irimescu, detașat de la parohia Vovidenia din orașul Botoșani (România)”.

piele de culoare cafenie. Cotorul este din piele. Pe marginile primei coperte chenar, pe centrul un medalion cu chipul lui Iisus Hristos, iar pe colțuri medalioane cu chipurile celor patru evangheliști, executate prin presare. Pe centrul copertei a doua medalion cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos.

Chiriacodromiu, ediția din 1857¹³⁰, tipografia Mitropoliei, două exemplare¹³¹, fără însemnări marginale. Ambele exemplare au copertile din carton acoperit cu hârtie de mai multe culori; cotorul este din piele. În partea de sus a exemplarului doi este imprimat „КИПАКОДРОМИЙ”.

Evhologhiu, ediția din 1858¹³², tipografia Mitropoliei, un exemplar¹³³.

În însemnările marginale se menționează câteva nume, dintre care Morai Efim Ivanovici, care a scris la 2 februarie 1966. Acest nume este atestat și pe un Triodion tipărit la Chișinău, în tipografia duhovnicească în anul 1862, carte, care se afla în anul 1879 în biserica cu hramul Sfântului Haralambie din Chișinău¹³⁴. Așadar, se poate admite, cu unele rezerve, că acest Molitvenic a circulat în partea centrală a Basarabiei. Exemplarul este incomplet: lipsesc foaia de titlu și sfârșitul cărții. Copertile sunt din carton, cotorul: carton acoperit cu pânză.

Noul Testament, ediția 1885¹³⁵, Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate, Calea Moșilor 51, un exemplar incomplet (lipsește foaia de titlu)¹³⁶, fără însemnări marginale. Copertile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie, nuanță verde; chenar geometric și floral. Pe centrul primei coperte este imprimat semnul crucii. Cotorul este din pânză, colțul de sus rupt. Pe marginile copertei a doua - un chenar identic cu cel de pe prima copertă. Colțurile ambelor coperti: în colțare din hârtie de culoare galbenă.

¹³⁰ BRM, tom IV, nr. 68430, p. 568.

¹³¹ Exemplarele se află în colecțiile BUSM CS, nr. inv. 1689149 și respectiv BNRM nr. inv. IV-38438.

¹³² BRM, vol. II, nr. 20730, p. 273.

¹³³ Exemplarul poate fi consultat în colecția MNAIM cu nr. inv. FB-23062-68.

¹³⁴ MNAIM, *Triodion*, Chișinău, Tipografia Duhovnicească, 1862, nr. inv. FB-23062-66, f. 1-7, 374^v.

¹³⁵ BRM, vol. III, nr. 42124, p. 650.

¹³⁶ Exemplarul se află în colecția MLR „Mihail Kogălniceanu” cu nr. inv. 6917 FB și este copertat cu *Cartea psalmilor*, București, Calea Moșilor 51, 1885 cu același număr de inventar.

Cartea psalmilor, ediția 1885, Societatea Biblică pentru Britania și Străinătate, Calea Moșilor 51, un exemplar¹³⁷, fără însemnări marginale. Parametrii descrierii cărții vezi la *Noul Testament*, București, Calea Moșilor 51, 1885.

Octoih, ediția din 1890¹³⁸, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹³⁹. Consemnările posesorale indică la faptul că această carte a fost dăruită de Ministerul Cultelor de Roman, fără a se preciza anul. Cartea face parte din donațiile creștinilor transilvăneni făcută basarabenilor după mișcarea de eliberare națională a acestora din urmă, din anii '90 ai secolului XX. Copertile cărții sunt din carton îmbrăcat în pânză. Pe centrul primei coperte este imprimat semnul crucii. Colțare metalice. Pe centrul copertei a doua este imprimat Sfântul Potir. Cotorul este din piele și are imprimat „OCTOIH MARE”.

Triodion, ediția 1891¹⁴⁰, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁴¹.

Potrivit însemnărilor marginale acest Triodion a fost dăruit de cântărețul Pr. Rune din parohia Dacia, prot. Rupea, județul Brașov în anii '90 ai secolului XX creștinilor din Basarabia. Copertile sunt din carton acoperit cu hârtie de mai multe culori. Colțurile și cotorul cărții sunt din piele de culoare cafenie. În partea de sus a cotorului este imprimat „TRIODIU”.

Minei pe luna septembrie, ediția din 1891¹⁴², tipografia „Cărților bisericești”, în două exemplare¹⁴³, fără însemnări manuscrise, dar se cunoaște că aceste Mineie au fost dăruite creștinilor din Basarabia de către românii transilvăneni.

Primul exemplar are copertile din carton îmbrăcat în pânză de culoare neagră. Cotorul este din piele de culoare cafenie, deteriorat. Pe centrul primei coperte sunt imprimate crucea, ancora și cartea, încadrate în chenar de linii și executate prin presare. Pe centrul copertei a doua este imprimat doar chenarul.

¹³⁷ Vezi nota 135.

¹³⁸ *BRM* (1830-1918), vol. III. Prefață de Gabriel Ștrempel, București, 1990, nr. 42308, p. 661.

¹³⁹ Exemplarul poate fi consultat la BUSM CS cu nr. inv. 1689155.

¹⁴⁰ *BRM* (1830-1918), vol. IV, nr. 69173, p. 613.

¹⁴¹ Exemplarul se află la BUSM CS cu nr. inv. 1689113.

¹⁴² *BRM*, vol. III, nr. 37145, p. 352.

¹⁴³ Exemplarele se află în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689129 și respectiv 1689088.

Exemplarul al doilea are scoarțele din lemn îmbrăcat în pânză de culoare cafenie. Pe marginile copertilor: chenar liniar imprimat; colțare metalice; pe centrul primei coperte - crucea, iar pe centrul copertii a doua Sfântul Potir, executate prin presare. Cotorul este din piele. Foile sunt desprinse unele de altele. Cartea este legată cu *Minei pe luna octombrie*, București, Tipografia „Cărților bisericești”, 1892 cu același număr de inventar.

Minei pe luna octombrie, ediția din 1892¹⁴⁴, tipografia „Cărților bisericești”, în două exemplare¹⁴⁵, fără însemnări marginale. Este cunoscut faptul că acestea provin din donațiile românilor transilvăneni pentru bucovineni și basarabeni.

Primul exemplar are copertile din carton acoperite cu hârtie de culoare neagră. Pe centru sunt imprimate crucea, ancora și cartea. Cotorul este din piele de culoare roșie.

Al doilea exemplar are copertile din lemn îmbrăcat în pânză de culoare cafenie. Pe marginile copertilor: chenar liniar imprimat; colțare metalice. Pe centrul primei coperti este imprimat semnul crucii, iar pe centrul copertii: a doua Sfântul Potir. Cotorul este din piele.

Minei pe luna noiembrie, ediția din 1892¹⁴⁶, tipografia „Cărților bisericești”, în două exemplare¹⁴⁷.

Primul exemplar are o notă pe prima foaie curată de la începutul cărții. Conform acesteia, cartea a fost „Donată de Statul Român din București”, satului Ungra din Transilvania, fără a fi precizat momentul când s-a făcut donația. Transilvănenii au dăruit acest Minei basarabenilor în anii '90 ai secolului XX.

Exemplarul al doilea este fără consemnări posesorale. Cartea are copertile din carton îmbrăcat în piele artificială de culoare neagră. Pe centru este imprimată o compoziție din: ancoră, crucea și cartea, pe un postament din flori și ramuri.

¹⁴⁴ *BRM*, vol. III, nr. 37146, p. 352.

¹⁴⁵ Exemplarele pot fi consultate în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689131 și respectiv 1689088. Al doilea exemplar este legat cu *Minei pe luna septembrie*, București, Tipografia „Cărților bisericești”, 1891 cu același număr de inventar.

¹⁴⁶ *BRM*, vol. III, nr. 37147, p. 352.

¹⁴⁷ Exemplarele pot fi consultate în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689087 și respectiv 1689095. Primul exemplar este copertat cu *Minei pe luna decembrie*, București, Tipografia „Cărților bisericești” cu același număr de inventar.

Minei pe luna decembrie, ediția din 1892¹⁴⁸, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁴⁹, fără note posesorale, provenită din donațiile românilor din Transilvania. Stare bună de conservare.

Minei pe luna ianuarie, ediția din 1893¹⁵⁰, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁵¹ fără însemnări marginale, din aceeași donație. Pe ultima foaie verso: ștampilă dreptunghiulară cu următorul conținut: „H. Zeidner. Leghetorie de cartii mai înainte Haydecker Fundată 1888 Brașov. Str. Căldărarilor 22”, ceea ce denotă că Mineiul respectiv a aparținut unei biserici din Brașov sau din împrejurimi. Copertile sunt din carton îmbrăcat în pânză de culoare cafenie. Pe marginile primei coperte este imprimat un chenar, iar pe centru semnul crucii aurit. Pe centrul copertei a doua: un Sfântul Potir (aurit), care este plasat pe o coroană de flori. Cotorul este din același material și are imprimat „MINEIUL IANUARIE, FEVRUARIE”. Copertile au colțare metalice de culoare galbenă.

Minei pe luna februarie, ediția din 1893¹⁵², tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁵³. Potrivit însemnărilor de pe f. 1 constatăm că

¹⁴⁸ BRM, vol. III, nr. 37148, p. 352.

¹⁴⁹ Cartea se află în colecția BUSM CS, nr. inv. 1689087. Este legată cu *Minei pe luna noiembrie*, București, Tipografia „Cărților Bisericești” cu același număr de inventar.

¹⁵⁰ BRM, vol. III, nr. 37137, p. 352.

¹⁵¹ Cartea poate fi consultată în colecția BUSM CS, nr. inv. 1689110. Este legată cu *Mineiul pe luna februarie*, București, Tipografia „Cărților bisericești” cu același număr de inventar.

¹⁵² BRM, vol. III, nr. 37138, p. 352.

¹⁵³ Cartea poate fi consultată în colecția BUSM CS, nr. inv. 1689111. Însemnări: F. 1: „Procuratu-s-au aceste sfinte cărți – Mineiul pe 12 luni la inițiativa parohului Elie Ciuruga, hirotonit intru presbiter la 13 Iulie 1898 prin Î. P. S. S. Miron Romanul, Arhiepiscop și Mitropolit al Românilor de legea ortodoxă reseriteană din Ungaria și Transilvania cu spusele credinciosului bisericii no(a)stre dreptmărito(a)re de reserit din Șeica Mare, Nicolae Banciu cu soția sa Bucura, în acele timpuri stabiliți în regatul român de Dumnezeu păzit și cu împreună contribuirea lui Gr. V. Nanu, Ef. Catargi, Anica Cietreanu (A să vedea arhivul parohial din 1903 Nr. 29). Eu subscrisul presbiter-paroh, predau aceste cărți în folosul bisericei ortodoxe reseritene române din Șeica Mare a cărei proprietate o formează cu ziua de astăzi și cu dorința ca dragostea și alipirea către această biserică, singura adevărată dreptmărito(a)re se crească și ro(a)de cu sutele se aducă Binecuvântarea Domnului preste voi iubiților vei fii sufletescu Niculae și Bucura și a familiei vo(a)stre și preste voi toți câți ve veți osteni lăudând pre Treimea cea de o ființă și nedespărțită: Tatăl, Fiul și Duchul s(f)ânt. Șeica Mare, la 15/28 Aprilie 1903. Elie Ciuruga, paroh ort(odox)”.

aceste 12 Minee, tipărite la București în tipografia „Cărților bisericești” în 1891-1894, au fost cumpărate de parohul Ilie Ciuruga în luna aprilie 1903 pentru biserica din localitatea Șeica Mare din Transilvania. Cărțile au fost dăruite credincioșilor ortodocși din Basarabia și Bucovina. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare neagră, cu imprimări florale pe marginile ambelor coperți. Pe centru este imprimat un medalion compus din ancoră, cruce și cartea deschisă, toate fiind încadrate de o compoziție florală. Nu are cotor. Coperțile au fost restaurate cu pânză în părțile superioară și inferioară. Pe o foaie curată la începutul cărții: ștampilă cu cerneală albastră, cu următorul conținut: „Ex libris Prot. P. Buburuz”. Pe f. t. altă ștampilă, care are următorul conținut: „Biblioteca Facultății de Teologie Chișinău”.

Al doilea exemplar, fără notă posesorale, face parte din cărțile dăruite de românii transilvăneni bucovinenilor și basarabenilor.

Minei pe luna martie, ediția din 1893¹⁵⁴, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁵⁵, cu însemnări marginale, identice cu cele de pe *Mineiul de pe luna ianuarie*, potrivit cărora cartea a aparținut bisericii din Șeica Mare din Transilvania. Coperțile sunt din carton de culoare neagră. Pe marginile coperților imprimare geometrică. Pe centrul primei coperți o compoziție din ancoră, cruce și cartea pe o compoziție din flori și din ramuri. Cotorul este din pânză de culoare cafenie.

Minei pe luna aprilie, ediția din 1893¹⁵⁶, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁵⁷, dăruită de românii din Șeica Mare din Transilvania credincioșilor din Bucovina și Basarabia. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în pânză de culoare neagră. Cotorul este din piele de culoare roșie, deteriorat. Pe centru este imprimat un medalion, șters. Pe marginile coperților chenar liniar.

Minei pe luna mai, ediția din 1893¹⁵⁸, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁵⁹. Face parte dintre cărțile din Șeica Mare dăruite bucovinenilor și basarabenilor. Coperțile sunt din lemn îmbrăcat în pânză de culoare cafenie. Pe marginile coperților: chenar liniar

¹⁵⁴ *BRM*, vol. III, nr. 37139, p. 352.

¹⁵⁵ Exemplarul se află în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689085.

¹⁵⁶ *BRM*, vol. III, nr. 37140, p. 352.

¹⁵⁷ Exemplarul poate fi consultat în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689127.

¹⁵⁸ *BRM*, vol. III, nr. 37141, p. 352.

¹⁵⁹ Exemplarul se află în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689093. Exemplarul al doilea este legat cu *Mineiul pe luna iunie*, București, Tipografia „Cărților bisericești”, 1894 cu același număr de inventar.

executat prin presare. Colțare metalice. Pe centrul primei coperti: crucea, iar pe centrul coperti a doua: Sfântul Potir, executate prin presare. Cotorul este din piele și are imprimat „MINEIUL MAIU IUNIE”.

Minei pe luna iunie, ediția din 1894¹⁶⁰, tipografia „Cărilor bisericești”, în două exemplare¹⁶¹. Provine din aceleași donații ca și precedentele. Copertile sunt din carton îmbrăcat în pânză de culoare neagră. Pe centrul primei coperte: crucea, ancora și cartea. Cotorul este din piele de culoare cafenie, deteriorat.

Exemplarul al doilea are copertile din lemn îmbrăcat în pânză de culoare cafenie. Pe marginile copertilor: chenar liniar imprimat; colțare metalice. Pe centrul primei coperte: crucea, iar pe centrul copertei a doua: Sfântul Potir, executate prin presare. Cotorul este din piele și are imprimat „MINEIUL MAIU IUNIE”.

Minei pe luna iulie, ediția din 1894¹⁶², tipografia „Cărilor bisericești”, un exemplar¹⁶³, fără note posesorale. Provine din donațiile primite de credincioșii din Bucovina și Basarabia de la românii transilvăneni. Copertile sunt din carton îmbrăcat în pânză de culoare neagră. Pe marginile copertilor: chenar imprimat. Pe centrul primei coperte: o compoziție formată din ancoră, cruce și carte. Cotorul este din piele, deteriorat. Stare bună de conservare.

Minei pe luna august, ediția din 1894¹⁶⁴, tipografia „Cărilor bisericești”, un exemplar¹⁶⁵.

Potrivit însemnărilor marginale, cartea a aparținut, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, bisericii din satul Suruceni din actualul raion Ialoveni. Copertile sunt din carton acoperit cu pânză, cu elemente florale imprimate.

Penticostar, ediția din 1895¹⁶⁶, tipografia „Cărilor bisericești”, în două exemplare¹⁶⁷.

¹⁶⁰ *BRM*, vol. III, nr. 37142, p. 352.

¹⁶¹ Exemplarul se află în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689094 și respectiv 1689093. Exemplarul al doilea este legat cu *Mineiul pe luna lui mai*, București, Tipografia „Cărilor bisericești”, 1893 cu același număr de inventar.

¹⁶² *BRM*, vol. III, nr. 37143, p. 352.

¹⁶³ Exemplarul se află în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689130.

¹⁶⁴ *BRM*, vol. III, nr. 37144, p. 352.

¹⁶⁵ Exemplarul poate fi consultat în colecția MNAIM, cu nr. inv. FB-23914.

¹⁶⁶ *BRM*, vol. III, nr. 44765, p. 815.

¹⁶⁷ Exemplarele pot fi consultate în colecția BUSM CS, cu nr. inv. 1689116, și respectiv 1689154. Însemnări de pe exemplarul al doilea: F. 1: „Cu dragoste întru

Primul exemplar, fără însemnări marginale, face parte din cărțile dăruite de creștinii din Transilvania românilor din Bucovina și Basarabia. Exemplarul este incomplet. Lipsesc ultimele 11 pagini. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare cafenie. Pe centrul primei coperte: crucea cu chipul lui Iisus Hristos răstignit, iar pe centrul copertei a doua: Sfântul Potir, executate prin presare. Coperțile sunt desprinse de carte și foile unele de altele; colțare metalice.

Al doilea exemplar provine din parohia ortodoxă românească Fântânele, județul Sibiu și a fost destinată românilor bucovineni. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în piele de culoare roșie; elemente geometrice aurite pe marginile coperților; pe centrul coperților: crucea; pe prima copertă ea este aurită. S-au păstrat încheieturile din piele și metal. Cotorul, din piele, cu elemente geometrice aurite executate prin presare, are imprimat în partea de sus: „PENTICOSTAR”.

Triodion, ediția din 1897¹⁶⁸, tipo-litografia „Cărților bisericești”, în două exemplare¹⁶⁹.

Primul exemplar nu are note posesorale, însă, împreună cu exemplarul al doilea, provine din Transilvania. Din însemnările de pe exemplarul al doilea putem afirma că această carte a fost dăruită de preotul Codrea Nicolae din parohia Pelișor, județul Sibiu. Primul exemplar are coperțile din carton îmbrăcat în pânză de culoare violetă. Pe marginile coperților: chenar imprimat. Pe centrul primei coperte: un medalion aurit cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos, iar pe coperta a doua: Sfântul Potir, executate prin presare. Coperțile au colțare metalice. Cotorul este din pânză; în partea de sus are imprimat „TRIDU”.

Al doilea exemplar are coperțile din carton îmbrăcat în pânză de culoare neagră. Pe marginile coperților: chenar liniar imprimat. Cotorul este din același material.

Catavasier, ediția din 1898¹⁷⁰, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁷¹, fără note posesorale.

Hristos Iisus Domnul și Mântuitorul – pentru frații români ortodocși din Bucovina românească din partea credincioșilor din par. ort. rom. Fântânele, jud. Sibiu, 9.05.1990”.

¹⁶⁸ *BRM*, vol. IV, nr. 69174, p. 613.

¹⁶⁹ Exemplarele pot fi consultate în colecția BUSM CS, cu nr. inv. 1689097 și respectiv 1689137.

¹⁷⁰ *BRM*, vol. I, nr. 10988, p. 605.

¹⁷¹ Cartea se află în colecția BUSM CS, nr. inv. 1689124.

Provine din Transilvania și a fost dăruit Facultății de Teologie din Chișinău la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea. Coperțile sunt din carton acoperite cu hârtie de culoare neagră. Colțurile coperților sunt acoperite cu piele. Pe centrul primei coperte este imprimat semnul crucii înconjurat de ramuri. Cotorul este din piele de culoare roșie; are imprimat, în partea de sus, aurit: „CATAVASIER”.

Explicarea Evangheliilor, ediția din 1898, editura librăriei Leon Alcalay¹⁷², un exemplar, care a aparținut în 1912 lui P. Stan din București. Cartea a ajuns în Transilvania și ulterior - în anii '90 ai secolului al XX-lea - a fost dăruită românilor basarabeni. Coperțile sunt din carton acoperit cu hârtie de culoare cafenie. Cotorul este din pânză de culoare roșie.

Apostol, ediția din 1899¹⁷³, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁷⁴, fără note posesorale. Provine din Transilvania. Scoarțele sunt din lemn îmbrăcat în piele. Pe centrul primei coperte: un medalion cu scena Răstignirii lui Iisus Hristos. Pe centrul copertei a doua: un alt medalion, având chipul Maicii Domnului cu Pruncul pe brațe. Coperțile au colțare metalice. Cotorul este din piele și este inscripționat, în partea superioară, cu auriu: „APOSTOLU”.

Minei pe luna aprilie, ediția din 1910¹⁷⁵, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁷⁶, fără însemnări marginale. Mineiul provine din donația făcută de transilvăneni românilor de la est de Prut. Exemplarul este incomplet. Lipsesc f. 7-10. Coperțile sunt din carton.

Minei pe luna mai, ediția din 1910¹⁷⁷, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁷⁸, fără însemnări marginale. Face parte din cărțile dăruite de transilvăneni creștinilor de la est de Prut. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în pânză.

Minei pe luna iunie, ediția din 1910¹⁷⁹, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁸⁰.

¹⁷² Cartea poate fi consultată în colecția BUSM CS, nr. inv. 1689159.

¹⁷³ *BRM*, vol. I, p. 2839, p. 140.

¹⁷⁴ Cartea poate fi consultată în colecția BUSM CS, nr. inv. 1689090.

¹⁷⁵ *BRM*, vol. III, nr. 37152, p. 352.

¹⁷⁶ Exemplarul se află în colecția MNAIM, nr. inv. 23823-17.

¹⁷⁷ *BRM*, vol. III, nr. 37153, p. 352.

¹⁷⁸ Exemplarul poate fi consultat în colecția MNAIM cu nr. inv. FB-23795-11.

¹⁷⁹ *BRM*, vol. III, nr. 37154, p. 352.

¹⁸⁰ Exemplarul poate fi consultat în colecția BUSM CS cu nr. 1689092.

În anul 1990 preotul Codrea Corneliu-Constantin de la biserica cu hramul Cuvioasei Paraschiva din orașul Victoria, județul Brașov dăruiește cartea românilor din Bucovina și Basarabia. Coperțile sunt din carton acoperit cu hârtie de culoare cafenie. Colțurile coperților sunt din pânză de culoare neagră, iar cotorul este din pânză de culoare gri.

Evanghelie, ediția din 1911¹⁸¹, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁸².

Potrivit însemnării manuscrise (pe o foaie liberă de la început) cartea a aparținut preotului Nicolae Codrea din parohia Pelișor, județul Sibiu și a fost dăruită românilor de la est de Prut la începutul anilor '90 ai secolului al XX-lea. Coperțile sunt din carton îmbrăcat în pânză de culoare roșiatică. Pe marginile coperților: chenare liniare, iar pe colțurile primei coperte: chipurile celor patru evangheliști, executate prin presare. Pe centrul primei coperte: un medalion cu chipul lui Iisus Hristos. Cotorul este din piele de culoare cafenie și are imprimat în partea de mijloc „SFÂNTA EVANGHELIE”. Colțurile coperților sunt din piele de culoare cafenie.

Biblia, ediția din 1914¹⁸³, tipografia „Cărților bisericești”, în două exemplare¹⁸⁴.

Amândouă exemplarele nu au consemnări ale posesorilor. Primul are coperțile din carton îmbrăcat în pânză de culoare neagră. Pe centrul primei coperte este imprimat semnul crucii. Cotorul este din piele; prin presare sunt realizate elemente florale; în partea de mijloc are inscripționat: „BIBLIA”.

Al doilea exemplar este incomplet. Lipsesc: coperțile, ultimele două foi numerotate și ultima filă, nenumerotată.

Octoih, ediția din 1916, tipografia „Cărților bisericești”, un exemplar¹⁸⁵.

¹⁸¹ *BRM*, vol. II, nr. 20678, p. 270.

¹⁸² Exemplarul se află în colecția BUSM CS cu nr. 1689171.

¹⁸³ *BRM*, vol I, nr. 6608, p. 359.

¹⁸⁴ Primul exemplar se află în colecția BUSM CS cu nr. inv. 1689163, iar al doilea în colecția MNAIM cu nr. inv. FB-23858.

¹⁸⁵ Octoihul poate fi consultat în colecția BNRM, cu nr. inv. IV-37638. Însemnări: Forțașul I: „Notă: Dinez această sf(ântă) carte sf(intei) noastre biserici creștine ortodoxe de răsărit din satul meu natal Scorțenii cu hramul Sf(ântului) Arhanghel Mihail. Eu locuitorul Florea Vasile Eufimiu. Spre pomenire vecinică. Azi, anul Mântuirii 1958, noiembrie 30. Cu dragoste frățească Florescu”. Pe o foaie curată la începutul cărții: „Această sfântă carte care se numește Octoih Mare este proprietatea

Conform însemnărilor - de pe o foaie curată de la începutul cărții - Octoihul se afla la 20 mai 1951 în „proprietatea părintelui ierodiacon Pahomie Florea din Sfânta Monastire Curchi, județul Orhei, Basarabia”, iar la 30 noiembrie 1958 enoriașul Florea Vasile dăruiește cartea bisericii cu hramul Sfântului Arhanghel Mihail din satul Scorțeni, actualul raion Telenești. Coperțile sunt din carton, cotorul și colțurile din piele de culoare cafenie. Pe cotor în partea de sus imprimat: „OCTOIH MARE”.

Constatăm, din materialul prezentat, că tipăriturile ieșite de sub teascurile bucureștene sunt destul de răspândite pe întreg teritoriul Basarabiei, cu o prezență mai pronunțată în partea de nord a acestei provincii. Această concluzie poate fi argumentată prin faptul că mai ales în această regiune s-au manifestat mai activ reprezentanții autorităților sovietice, în vederea închiderii lăcașurilor sfinte și a confiscării literaturii bisericești, editate, în special în spațiul românesc, până la 1917.

Cea mai timpurie carte tipărită identificată este *Apostolul* de la 1683 (Tipografia Mitropoliei), iar cea mai târzie, *Octoihul* din 1916 (tipografia „Cărților bisericești”).

Cărțile întâlnite mai frecvent în colecții sunt, după cum urmează: *Triodion* (1769) – în 9 exemplare, *Apostol* (1774) – în 10 exemplare, *Octoih* (1774) – în 8 exemplare, *Penticostarion* (1782) – în 5 exemplare, *Triodion* (1798) – în 5 exemplare și *Penticostarion* (1800) – în 9 exemplare. Celelalte titluri numără câte 1-3 exemplare.

În colecțiile din Chișinău au fost depistate, în momentul actual al cercetărilor, 66 de titluri și ediții bucureștene (137 cărți), dintre care multe au însemnări manuscrise datorită cărora am putut stabili circulația lor în spațiu și timp.

Se observă o prezență mai pronunțată a cărților bucureștene mai ales în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. În primele decenii ale secolului următor acestea pătrund la est de Prut într-o măsură mai mică, moment care poate fi explicat prin înființarea tipografiei exarhicești de la Chișinău de către Mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni¹⁸⁶, de sub teascurile căreia au ieșit cărți bisericești, destinate românilor din această provincie, cărți care au avut o arie de circulație mult mai extinsă.

părintelui ierodiacon Pahomie Florea din Sfânta Monastire Curchi, județul Orhei, Basarabia. 20 mai, 1951”.

¹⁸⁶ Ștefan Ciobanu, *Cultura românească în Basarabia sub stăpânire rusă*, Chișinău, 1992, p. 33-37.

Cartea bucureșteană revine în bisericile din Basarabia într-un număr mai mare pe la mijlocul secolului al XIX-lea, concluzie formulată în urma cercetării fondurilor de carte din instituțiile din Chișinău, nominalizate mai sus¹⁸⁷. Ea va continua să fie prezentă și în deceniile următoare. Conform însemnărilor manuscrise, uneori destul de sumare, iar alteori total absente pentru această perioadă, se pot stabili locurile unde s-au aflat aceste cărți sau filierele prin care aceste valori din patrimoniul neamului românesc au pătruns la est de Prut. Ele erau destul de necesare preoților și enoriașilor din această provincie, care nu cunoșteau suficient limba rusă (pentru a folosi cărțile slavone), impusă forțat de către autoritățile țariste.

În momentul actual al cercetărilor, constatăm existența câtorva focare care au contribuit la răspândirea și difuzarea cărților religioase în Basarabia.

În primul rând, menționăm cărțile din librăria Mitropoliei Moldovei de la Iași și ierarhii bisericii care le-au răspândit, între care se evidențiază Mitropolitul Veniamin Costachi.

Un alt centru, care s-a manifestat în această privință, este Mănăstirea Neamț, de unde tipăriturile românești ajungeau în bisericile basarabene, mai ales, în urma pelerinajelor făcute de românii basarabeni la această mănăstire. Și Episcopia Hușilor s-a manifestat plenar în această privință, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în timpul Episcopului Iacov¹⁸⁸.

În ultima instanță, menționăm centrele monahale care au contribuit și ele, substanțial, la difuzarea literaturii religioase în rândul enoriașilor din provincia înstrăinată.

Vicisitudinile timpului și condițiile de păstrare sunt cauzele care au dus la dispariția multor cărți. Din fericire, în prezent există alte posibilități de teaurizare a acestora, moment care implică o atenție mai mare din partea autorităților care trebuie să contribuie la conservarea și păstrarea acestor valori de certă importanță pentru trecutul neamului românesc.

¹⁸⁷ Vezi nota 5.

¹⁸⁸ Igor Cereteu, *op. cit.*, 2004a, p. 187.

Abstract*

ROMANIAN BOOKS PRINTED IN BUCHAREST BELONGING TO
COLLECTIONS AND LIBRARIES OF CHISINAU (THE LAST DECADES
OF THE 17TH CENTURY – THE BEGINNING OF THE 20TH)

The provided material shows that the books printed by presses in Bucharest are rather disseminated throughout the territory of Bessarabia with a wider presence in the northern part of this province, conclusion that can be sustained by the fact that especially in this region the representatives of Soviet authorities were more manifestedly active, closing the holy edifices and confiscating church literature, edited, mainly in the Romanian space until 1917. The earliest printed book that could be identified is the Apostle of 1683 (Printing house of the Metropolitan Bishopric), and the last one is Octoih of 1916 (Printing house of the "Church Books"). The books most frequently encountered in the collections are the following: Triodion (1769), Apostle (1774), Octoih (1774), Penticostarion (1782), Triodion (1798) and Penticostarion (1800). In the collections of Chişinău there have been so far identified 66 titles and editions of Bucharest (137 books), many of which have holograph notes, due to which we could establish the place where the books are situated in time and space.

* Rezumat tradus de Coralia Costaş.